

ქართულ-აზერბაიჯანული ლექსიკონი

ქართულ ენაში მომზადების პროგრამის

სტუდენტებისათვის

ენისა და საგნის ინტეგრირებული სწავლების კურსი

ისტორია

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი, 2017

ენობრივი კვლევისა და ანალიზის ინსტიტუტი

პროექტი

„არაქართულენოვან სტუდენტთა აკადემიური მხარდაჭერის
სრული (ბეჭდურ-ელექტრონული) პაკეტი“

გამოცემულია ფონდი „ღია საზოგადოება - საქართველოს“ ფინანსური მხარდაჭერით. ავტორის/ავტორების მიერ საინფორმაციო მასალაში გამოთქმული მოსაზრება შესაძლოა არ გამოხატავდეს ფონდ „ღია საზოგადოება-საქართველოს“ პოზიციას. შესაბამისად, ფონდი არ არის პასუხისმგებელი მასალის შინაარსზე.

Published with the financial support of the Open Society Georgia Foundation. The views, opinions and statements expressed by the authors and those providing comments are theirs only and do not necessarily reflect the position of Open Society Georgia Foundation. Therefore, the Open Society Georgia Foundation is not responsible for the content of the information material

კონცეფციის ავტორები და შემდგენლები: **კახა გაბუნია, ჭაბუკი ქირია**

მთარგმნელი: **გიზხანუმ ახმელოვა**

რედაქტორი: **ქეთევან გოჩიტაშვილი**

ISBN

აბაზგია - აბაზგებით დასახლებული ისტორიული მხარე დღევანდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე, ახ. წ. დასაწყისში ეკავა დაახლოებით ახლანდელი ოჩამჩირის რაიონის ტერიტორია, I-II საუკუნეებში აქ წარმოიქმნა აბაზგების სამთავრო, რომელმაც VI-VII სს-ში ჩრდილოეთით გადაინაცვლა მდ. გუმისთასა და ბზიფს შუა.

აბაზგები - აფხაზების მონათესავე ხალხი, ცხოვრობენ ყარაჩაი-ჩერქეზეთის აულში, ადიღეს აულში, ყაბარდო-ბალყარეთში, კისლოვოდსკის ოლქში და ლაპარაკობენ აბაზურ ენაზე, აბაზგების წინაპრები სახლობდნენ შავი ზღვის ჩრდ.-აღმ. სანაპიროზე, თანამედროვე აფხაზეთის ჩრდ.-დასავლეთით.

Abazgiya müasir Abxaziya ərazisində abazgilərlə məskunlaşmış tarixi tərəf, müasir Oçamçire rayonunun ərazisini tutmuş, I-II əsrlərdə burada abazgilərin knyazlığı yaradılmış və VI-VII əsrlərdə şimala yerini dəyişdi, Qumista və Bzip çaylarının ortasına.

Abazlar abxazlara qohum xalqdır, Qaraçay-çerkezlərin aulunda, Adigey aulunda, Kabardino-Balkariyada, Kislovodsk bölgəsində yaşayırlar və abaz dilində danışırlar. Abazların əcdadları Qara dənizin şim. şərq sahilində yaşayırdılar, müasir Abxaziyanın şimal-şərq sahilində məskunlaşmışdılar, abxaz tayfalarına birləşmə prosesi birinci minillikdə abazları da özünə qoşdu, amma abazların və abxazların tayfalarının zəif siyasi və iqtisadi

əlaqəsinə görə, onların son olaraq birləşməsi baş tutmadı.

აბაზი - ფულის ერთეული, ვერცხლის მონეტა, შემოიღო ირანში აბაზ პირველმა, აქედან სახელწოდება აბაზი სწრაფად გავრცელდა მეზობელ ქვეყნებში, კერძოდ საქართველოში, სადაც აბაზს ჭრიდნენ XVII ს-ის I მეოთხედიდან XVIII ს-ის მიწურულამდე.

აბიბოს ნეკრესელი - საეკლესიო მოღვაწე, ასურელი მამა. საქართველოში მოვიდა სირიიდან VI ს-ის II ნახევარში, თავდაპირველად მოღვაწეობდა ზედაზნის მონასტერში, შემდეგ განაგებდა ნეკრესის საეპისკოპოსო კათედრას, ეწეოდა ფართო მისიონერულ მოღვაწეობას, გააქრისტიანა არაგვისპირეთის

Abbası pul vahididir, gümüş pul, onu ilk dəfə İranda Birinci Abbas qəbul etmişdir, buradan abbası adı sürətlə qonşu ölkələrdə yayılmağa başladı, xüsusilə də Gürcüstanda və abbasını XVII əsrin I rübündən XVIII əsrin sonuna qədər kəsirdilər.

Aviv Nekresli kilsə xadimi, assiriyalı ata. Gürcüstana Suriyadan VI əsrin II yarısında gəlmiş, ilk dəfə Zedazeni monastrında fəaliyyət göstərirdi, sonra Nekresdə yepiskop kafedrasına rəhbərlik edirdi, geniş missioner fəaliyyətini göstərir, Araqvikənarı dağlı kaxetilərini xristianlaşdırmış, İranın rəsmi dininin – atəşpərəstliyin yayılmasına qarşı mübarizə aparırdı.

მთიელი კახელები, ებრძო-
და ირანის ოფიციალური
რელიგიის - ცეცხლთაყვა-
ნისმცემლობის გავლენას.

აბრეშუმის დიდი გზა -
სავაჭრო-საქარავნო გზა,
რომელიც ჩინეთს ხმელთა-
შუა და შავი ზღვების
სანაპიროებთან აკავში-
რებდა, ამ გზით ვაჭრობას
დასაბამი მიეცა ძვ. წ. II ს-
ში. ამ გზამ მნიშვნელო-ბა
დაკარგა XVII ს მიწურულს,
როდესაც ევროპელებმა
საბოლოოდ აითვისეს საო-
კეანო გზა აფრიკის
შემოვლით, ამ გზამ ხელი
შეუწყო ეკონომიკური და
კულტურული ურთიერ-
თობების განვითარებას
აღმოსავლეთისა და და-
სავლეთის ქვეყნებს შორის.

აბჯარი - სამხედრო
საჭურველი, რომელიც
მეომარსა და მის ცხენს
მტრის იარაღისაგან იცავ-

Böyük İpək Yolu ticarət-karvan
yoludur. Çini Aralıq və Qara
dənizlərin sahilləri ilə birləşdirirdi,
e.ə. II əsrdə bu yolla ticarətin əsası
qoyulmuşdu. Bu yol öz
əhəmiyyətini XVII əsrin sonunda
itirdi ki, bu zaman avropalılar son
olaraq Afrikanı keçərək okean
yolunu öyrəndilər, bu yol Şərq və
Qərb dövlətləri arasında iqtisadi və
mədəni əlaqələrin inkişafına dəstək
verdi.

Dəbilqə hərbi vasitədir ki,
hərbiçini və onun atını düşmən
silahından qoruyur, Gürc-üstanda
dəbilqə hələ qədimlərdən istifadə

და, საქართველოში აბჯარს უძველესი დროიდან ხმარობდნენ. თრიალეთში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოაჩინეს ბრინჯაოს მუზარადისა და ფარების ნაშთები. ძვ. წ. III ათასწლეულში ბერძნული მითის მიხედვით კოლხეთის მეფე აიეტს ღვთაება არესისაგან ნაბოძები ჰქონია ოქროს მუზარადი. საქართველოში ნადავლ საჭურველს, მათ შორის მუზარადებს სალოცავებს სწირავდნენ, მაგ., ქუცნა ამირეჯიბს ჯალალედინის მუზარადი მრავალძლის ეკლესიისათვის შეუწირავს.

აბჯარსაცავი - საომარი იარაღის, საჭურველის, აბჯრის სანცობი

აბჯარ-საჭურველი - აბჯარი და საჭურველი.

აბჯარ-ჯავშანი - აბჯარი და ჯავშანი

olunurdu. Trialetidə arxeoloji qazıntılar zamanı bürünc dəbilqələrin qalıqlarını tapdılar. E.əv. III minillikdə yunan əsətinə əsasən, Kolxeti çarı Ayetə Ares ilahisindən qızıl dəbilqə bağışlanmışdır. Gürcüstana qənimət gətirilən dəbilqələri ibadət xanalara verirdilər, məsələn, Kutsna Amirecibi Cəlaləddinin dəbilqəsini Mravaldzeli kilsəsi üçün hədiyyə vermişdi.

Dəbilqə saxlanılan yer hərbi alətlərin, qalxan və zirehlərin saxlanıldığı yeri

Yaraq-əsləhə yaraq və qalxan

Dəbilqə-zireh yaraq və zireh

ავრესია - თავდასხმა, ძალა-ღობა

ავრესორი ავრესიის ჩამდენი, თავდამსხმელი, მოძალადე მხარე

ადგილის დედა ქართული წარმართული ღვთაება, ამათუ იმ ადგილის მკვიდრთა მფარველი. ვარაუდობენ, რომ ადრე ნაყოფიერების ღვთაებადაც ითვლებოდა, ადგილის დედის კულტი, რომელიც მთელ საქართველოში უნდა ყოფილიყო გავრცელებული, დიდხანს შემოინახა აღმოსავლეთ საქართველოს მთამ.

ადლი - სიგრძის საზომი ერთეული, ძველ საქართველოში; იხმარებოდა მეტრული სისტემის შემოღებამდე.

ავტომატი - ერთგვარი ცეცხლსასროლი იარაღი, რომელიც ჩახმახის ერთი გამოკვრის შემდეგ ავტომატურად ისვრის.

Agressiya hücum, zorakılıq

Agressor aqressiyanı törədən, hücumçu, zorakı tərəf

Yerin anası Gürcü büt-pərəstlik ilahəsi, bu və ya digər yerin sakinlərinin ilahəsi. Ehtimal edirlər ki, əvvəllər məhsul allahı da hesab olunurdu, tam Gürcüstanda yayılmış Yerin anası bütü uzun müddət Şərqi Gürcüstan dağında qorunub saxlanılmışdır.

Adli Qədim Gürcüstanda uzunluq ölçü vahidi; metr sisteminin qəbul edilməsinə qədər istifadə olunurdu.

Avtomat bir növ odlu silahdır ki, bir dəfə çaxmağı çəkildən sonra avtomatik atır.

ავტონომია - ტერიტორიული ერთეული, რომელიც თვითმმართველობით სარგებლობს.

აზავერი - ტვირთის საკიდარი, სასაპალნე ხარი; ფართოდ გამოიყენებოდა ადრინდელი შუასაუკუნეების საქართველოში; მოხსენიებულია „ვეფხისტყაოსანში“.

აზარტემა - ვერცხლის გრძელტარიანი სასმისი, უპირატესად მოოქროვილი და მოსევალებული.

აზატები - საშუალო და წვრილი მიწათმფლობელები სასანიანთა ირანში, საქართველოში შემოვიდა თავისუფლის მნიშვნელობით; იგი იხმარებოდა აგრეთვე უფრო გვიან შემოსული *თარხნის* სინონიმად, ზოგჯერ ყმობისაგან მთლიანად გათავისუფლებულსაც უწოდებ-

Avtonomiya muxtariyyat - ərazi vahididir

Azaveri yük üçün qoşqu öküzü; erkən orta əsrlərin Gürcüstanında istifadə olunurdu; “Pələngdərisi geymiş qəhrəmanda” adı çəkilir.

Azarpeşa gümüşdən uzunqulplu piyalə, əsasən qızıl suyuna çəkilmiş.

Azatlar farsca Sasani İrənində azad, orta və xırda mülkədarlar, Gürcüstana azadlıq mənası ilə daxil olmuşdur; eləcə də daha sonralar daxil olmuş tarxan sinonimi kimi də istifadə olunurdu, bəzən onu təhkimçilikdən tam azad edilmiş də adlandırırlar.

დნენ.

აზნაური - ფეოდალური საზ.-ის გაბატონებული კლასის წარმომადგენელი, სპარსულად დანინაურებულს ნიშნავს; *აზნაურთა* და *უაზნოთა* არსებობა ქართლში უკვე შუმანიკის მარტვილობაშია დადასტურებული. V ს-ის საქართველოში არსებობდა ნოდებრივი ჯგუფები, კერძოდ მემკვიდრეობითი პრივილეგიებით აღჭურვილი მემამულეთა ნოდება, სახელწოდება *აზნაური* შემდგომში ყველა წარჩინებულზე გავრცელდა, X-XVIII ს-ში ყველაზე მაღალ წრეს შეადგენდნენ *დიდებულნი აზნაურნი* ან *დიდებულნი*. იყვნენ აგრეთვე *უცინო აზნაურნი*, *საშუალო* და *წვრილი აზნაურობა*, აზნაურთა სხვადასხვა ფენის შინაკლასობრივი

Aznauri feodal cəmiyyətində hakim sinfin nümayəndəsi, farsca irəli sürülmüş mənasını daşıyır; *aznaurların və uaznoların* Kartlidə artıq Şuşanikin şəhadətliyində təsdiq olunmuşdu. V əsrin Gürcüstanında imtiyazlı qruplar var idilər, xüsusilə də irsi imtiyazlarla təmin olunan vətəndaşların adı idi. Aznauri adı sonralar fərqli insanlar arasında yayılmağa başladı, X-XVIII əsrdə ən yüksək dairəni kübar aznaurlar təşkil edirdilər. Eləcə də *qəsrəz aznaur*, *orta və xırda aznaur*, aznaurların müxtəlif təbəqəsinin sinifdaxili münasibətləri üçün xarakterik olan təhkimçilik quruluşu idi və əsasını mülkədarlıq münasibətləri təşkil edirdi. XVI-XVII əsrdə aznaurlar yavaş-yavaş Çar Sarayı, kilsə və knyazlarla möhkəm münasibətlər qurdu, bu yolla aznaurların 3 qrupu formalaşdı, çar aznaurları daha çox imtiyazlarla və nüfuzla faydalanırdılar, nəinki kilsə və

ურთიერთობისათვის და-
მახასიათებელი იყო აგრე-
თვე *პატრონჟიმობა*, რომე-
ლსაც საფუძვლად საად-
გილმამულო ურთიერ-
ობა ედო. XVI-XVII სს-ში
აზნაურობა თანდათან
მოექცა მეტ-ნაკლებად მყარ
დამოკიდებულებაში სამე-
ფო სახლთან, ეკლესიასა
და თავადებთან, ამ გზით
აზნაურთა 3 ჯგუფი ჩამო-
ყალიბდა, *სამეფო აზნაუ-
რები* მეტი პრივილეგიებით
და გავლენით სარგებ-
ლობდნენ ვიდრე *საეკ-
ლესიო* და *სათავადო*
აზნაურები.

ათაბაგი - მეფის აღმზრ-
დელი. ეს თანამდებობა
საქართველოში თამარ
მეფემ შემოიღო.

ათაბაგი - სელჩუკთა
სახელმწიფოში სულთნის
მემკვიდრის აღმზრდელი
და მეურვე. საქართვე-

knyaz aznaurları.

Atabəyi çarın tərbiyəçisi. Bu
vəzifəni Gürcüstana çarıça Tamara
gətirmişdir.

Atabəyi səlcuqlar dövlətində
sultanın övladının tərbiyəçisi və
qəyyumu. Gürcüstanda atabəylik
çar hakimiyyətinə qarşı çıxan iri

ლოში ათაბაგობა დამკვიდრდა მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგ ოპოზიციურად განწყობილი მსხვილი ფეოდალების გაძლიერების შედეგად 1212 წ. იგი პირველად ებოძა ივანე მხარგრძელს. ათაბაგობა იმთავითვე დაუპირისპირდა მწიგნობართუხუცეს ჭყონდიდელის თანამდებობას, საქართველოს პოლიტიკური დანაწილების შემდეგ ათაბაგობა, როგორც ვაზირობა, მოისპო. ათაბაგი სამცხის მთავართა ტიტულად იქცა, - აქედანაა სამცხე-საათაბაგო.

ათაგენობა - ქრისტიანული დღესასწაული, ფართოდ ყოფილა გავრცელებული საქართველოსა და სომხეთში, განეკუთვნებოდა მოძრავ დღესასწაულთა ციკლს, იმართებოდა ივნის-

feodalların güclənməsi nəticəsində 1212-ci ildə bərqərar olundu. Bu adı ilk dəfə İvane Mxarqrdzeli almışdır. Atabəylik elə əvvəlcədən mtsiqnobarxut-sesi Çxondidelinin vəzifəsinə qarşı çıxdı. Gürcüstanın siyasi bölgüsündən sonra atabəylik, vəzirlik kimi, aradan götürüldü. Atabəy Samsğə knyazlarının tituluna çevrildi, - buradan Samsğə-atabəyliyi gəlir.

Atagenlik xristianlıq bayramı, Gürcüstanda və Ermənistanda geniş yayılmışdır, hərəkətli bayramlar dövrünə aid idi, iyun-iyul aylarında Pasxadan 98-ci gündə qeyd edilirdi, hal-hazırda Şərqi Gürcüstanın dağında saxlanılmışdır, Xevsuretədə onu atengenlik adlandırırlar,

ივლისში აღდგომიდან 98-ე დღეს, ამჟამად შემორჩენილია აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში, ხევსურეთში მას *ათენ-გენობას* ეძახიან, თუშეთში *ათინგენობას*.

ათასისთავი - სამხედრო და ადმინისტრაციული ფუნქციების მქონე მოხელე ძველ საქართველოში, ემორჩილებოდა ერისთავს, გვიანდელ ფეოდალურ ხანაში *მინბაში* ეწოდებოდა.

ათისთავი - 1. საქართველოში 1905 რევოლუციის დროს სოფელში უბნის ხელმძღვანელად არჩეული პირი; 2. ძველ საქართველოში რაიმე შემოსავლის მეთადი, ნაათალი.

ათონის აქტები - ათონის მთაზე არსებული მონასტრებისადმი გაცემული სიგელ-გუჯრები, სასა-

Tušetidə atin-genlik.

Minbaşı Gürcüstanda hərbi və inzibati funksiyalara malik məmur, eristaviyə tabe idi, son feodal dövründə *minbaşı* adlandırılırdı.

Onbaşı 1. Gürcüstanda 1905-ci il inqilabı zamanı kənddə sahəyə rəhbərlik edən seçilmiş şəxs; 2. Qədim Gürcüstanda hər hansı bir gəlirin onda biri, onluğu.

Aton aktları Aton dağındakı monastrlara verilən tərifnə-mələ, məhkəmə qərarları və başqa sənədlərin ümumi adı, hansılar

მართლოს დადგენილ-
ბებისა და სხვა საბუთების
საერთო სახელწოდება,
რომელთაც როგორც
ისტორიულ წყაროს, დიდი
მნიშვნელობა აქვთ

ათძალი - ძველი ქართუ-
ლი ათსიმიანი საკრავი,
ბერძნული კითარის მსგ-
ავსი.

აკესტატერი - კოლხეთში
მოჭრილი ოქროს მონეტა
(ძვ. წ. III ს). შუბლზე
გამოსახულია ალ. მაკედო-
ნელის პროფილი, ზურგ-ზე
ქალღმერთი ათენა და
ბერძნული წარწერა *ბასი-
ლეუს აკი, აკე*. კოლხეთის
მეფე *აკეს* სახელი სხვა
წყაროებით უცნობია.

აკლდამა - ძველებრა-
ულად *აგელდამ*, სისხლის
ველი. სამარხი ნაგებობა,
საქართველოში აღმოჩე-
ნილია ქართლის სამეფოს
მესვეურთა, წარჩინებულთა

tarixi mənbə kimi böyük
əhəmiyyətə malikdirlər.

Onsimli Qədim gürcü onsimli
çalğı aləti, yunan gitarasına oxşar.

Akestater Kolxetidə kəsilmiş
qızıl sikkə (e.ə. III əsr) ortada
Makedoniyalı İsgəndərin profili
təsvir olunmuşdur, arxa tərəfində
isə Afina ilahəsi və yunanca yazı
Basileus Aki, Ake. Kolxeti çarı
Akenin adı başqa mənbələr
məlum deyil.

Aklđama, sərdabə qədimlərdə
Aqeldam, qan çölü. Qalq tikilisi,
Gürcüstanda Kartli çarlığının
hakimlərinin, alilərin üzvlərinin
mavzoley tipinin I əsr sərdabələri
Məsxetada.

და მათი ოჯახის წევრთა მავზოლეუმის ტიპის I ს-ის აკლდამები მცხეთაში.

აკლება - დანაშაულის სახე, რომელიც გავრცელდა შუა საუკუნეების დასასრულს, ფეოდალები ურთიერთს მიუხედებოდნენ, მამულს უობრებდნენ და ყმებს უწიოკებდნენ, რაც ასუსტებდა ქვეყანას სახელმწიფო დევნიდა ამგვარ ქმედებას.

აკროპოლისი ბერძნ. აკროს – „ზედა“, პოლის „ციხე“ – ძველი ბერძნული ქალაქის ყველაზე მაღალი და გამაგრებული ნაწილი, ე. წ. ზედა ქალაქი, ქართულად შიდა ციხე, ზედა ციხე.

ალაბი სივრდის საზომი ერთეული ოსმალეთში, გავრცელებული იყო დას. და სამხრ. საქართველოში.

Akleba cinayət növü, Orta əsrlərin sonunda yayılmışdı, feodallar bir-birinə hücum edir, vətəni viranə qoyur və təhkimliləri yandırır-dılar və bununla da ölkəni zəiflədirdi, dövlət belə bir əməli zəiflədirdi.

Akropolis yunanca **akros** – “yuxarı”, polis “qala” – qədim yunan şəhərinin ən yüksək və bərkimiş hissəsi, b.a. yuxarı şəhər, gürcücə iç qala, yuxarı qala.

Alabi Osmanlıda uzunluq ölçü vahidi, Qərbi və Cənubi Gürcüstanda yayılmışdır

ალავერდობა - ნაყოფი-
ერებისა და მოსავლის
აღება-დაბინავებასთან
დაკავშირებული დღესას-
წაული, იმართებოდა ალა-
ვერდის ტაძრის კარზე მისი
დამაარსებლის იოსებ ალა-
ვერდელის სახელზე
ინწყებოდა 28 სექტემბერს
და 3 კვირა გრძელ-
დებოდა.

ალანთა კარი -
დარიალის ერთ-ერთი
ძველი სახელწოდება.

ალანთა სამეფო - ოგსთა
სამეფო.

ალასტანელი - ქართველ
უფლისწულთა ზედწოდება
XIII-XIV სს. წარმომ-
დგარია საუფლისწულოს
ცენტრის ალასტანის
(ჯავახეთი) სახელწო-
დებიდან; ეს უფლისწულები
ფლობდნენ ჯავახეთსა და
მის მოსაზღვრე ზოგიერთ

Alaverdoba məhsulun götürül-
məsi-yerləşdirilməsi ilə əlaqədar
bayram, Alaverdi məbədi sarayında
onun banisinin İoseb Alaverdelinin
adına 28 sentyabrdan başlayırdı və
3 həftə davam edirdi.

Alanların sarayı Dəryalın qədim
adlarından biridir.

Alanların çarlığı osetinlərin
çarlığı.

Alastaneli gürcü şahzadələrinin
ləqəbi XIII-XIV əsrdən çarlıq
mərkəzinin Alasatanın
(Cavaxetinin) adından
götürülmüşdür; bu şahzadələr
Cavaxeti və ona sərhəd bəzi
rayonlara sahib idilər.

რაიონს.

ალასტანი - სოფ. ახალქალაქის რ-ში, მდ. ჭობარეთის ნაპირებზე, შემორჩენილია X-XI სს ეკლესია, XIII-XIV სს იყო საუფლისწულო მამული.

ალაფი - საომარი ნადავლი

ალი - ქართულ წარმართულ პანთეონში ნადირთა, ტყისა და წყლის პატრონი; ხალხის წარმოდგენით ის თმაგაშლილი ლამაზი ქალი იყო.

ალილო - ქართული სანესო სიმღერა, სრულდებოდა შობის წინა ღამეს, მას წარმართული ჰანგი უდევს საფუძვლად.

Alastani Axalkalaki rayonunda Çobareti sahillərində X-XI əsrin kilsəsi saxlanılmışdır, XIII-XIV əsrdə şahzadə mülkü idi.

Alapi hərbi qənimət.

Ali gürcü büt-pərəstlik panteonunda vəhşi heyvanların, meşənin və suyun sahibi; camaatın təsəvvürü ilə saçları yana tökülmüş gözəl qadın idi.

Alilo gürcülərin ənənəvi mahnısı, miladdan öncəki gecə ifa edilir, onun əsasını büt-pərəst nəqarəti təşkil edir.

ამირა - არაბულად მბრძანებელი, მეთაური, მმართველი; მთავრის შესატყვისი ტიტული აღმოსავლეთის მაჰმადიანურ ქვეყნებში. საქართველოში *ამირა*, როგორც არაბთა ხელისუფლების წარმომადგენლის აღმნიშვნელი ტერმინი, VIII საუკუნიდან გაჩნდა. თბილისის ამირას ნიშნავდა ხალიფა. XI ს-ში თბილისს გარდა ამირები ისხდნენ რუსთავში, დმანისში. ლიპარიტ ამირა რუსთავის მფლობელი იყო. 1122 წლიდან XII ს-ის ბოლომდე *ამირა* ერქვა ქალაქის გამგებლად დანიშნულ ქართველ მოხელეს, აქედან განვითარდა ამირთა ამირას თანამდებობა.

ამირანდარეჯანიანი - საფალავნოსათავგადასავლო ჟანრის ნაწარმოები, შექმნილი უნდა იყოს XI-XII

Əmir ərəbcə hakim, başçı, idarəçi; Şərqi müsəlman ölkələrində knyaz adına uyğundur. Gürcüstanda əmir ərəblərin hakim nümayəndələrini bildirən termin adlanır, VIII əsrdən yaranmışdır. Tbilisi əmirini xəlifə seçirdi. XI əsrdə Tbilisidən başqa əmirlər Rustavidə, Dmanisidə otururdular. Əmir Liparit Rustavinin hakimi idi. 1122-ci ildən XII əsrin sonuna qədər əmir şəhərin başçısı təyin edilmiş gürcü hakiminə deyilir, buradan da əmirlərin əmiri vəzifəsi inkişaf etdi.

Amirandarecaniani pəhləvanlıq-sərgüzəşt janrının əsərləri, XI-XII əsrin qovşağında yaradılmışdır; onda Gürcüstanın sosial-siyasi

სს მიჯნაზე; მასში წარმოდგენილია საქართველოს სოციალ-პოლიტიკური ცხოვრების ანარეკლი; მოაღწია XVII ს-ის ხელნაწერის სახით.

ამირანი - ქართული ხალხური ეპოსის გმირი, ამირანიანის მთავარი პერსონაჟი, ნადირობის ქალღმერთის *დალის* და უცნობი მონადირის შვილი, იგი საკაცობრიო მნიშვნელობის მხატვრული სახეა, რომელიც 3500 წლის წინ უნდა იყოს შექმნილი.

ამირანიანი - ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების ძეგლი, საერთო სახელწოდება თქმულებებისა, რომელსაც საფუძვლად უდევს კავკასიონზე ამირანის მიჯაჭვის სიუჟეტი; ის 3500 წლის წინ უნდა იყოს შექმნილი; გავრცელდა ოსურ, აფხაზურ, სომხურ,

ჰაياتın təsviri; XVII əsrin əlyazması bu günlərə çatmışdır.

Amirani Gürcü xalq eposunun qəhrəmanı, Amiranianin baş qəhrəmanı, Dali ov ilahəsinin və naməlum ovçunun oğlu, bəşəriyyət əhəmiyyətli ədəbi növüdür ki, 3500 il öncə yaranmışdır.

Amiraniani gürcü şifahi xalq ədəbiyyat abidəsi, atalar sözlərinin ümumi adıdır. Onun əsasını Böyük Qafqaz dağında Amiranin zəncirləmə süjeti təşkil edir; O, 3500 il öncə yaradılmışdır; osetin, abxaz, erməni, şimali qafqaz xalqlarının folklorunda yayılmışdır; müqayisəli folkloristika və mifologiyada onu

ჩრდილო კავკასიის ხალხთა ფოლ-კლორში; მას ამირანდარე-ჯანიანის ერთ-ერთ ძირითად წყაროდაც მიიჩნევენ შედარებით ფოლკლორისტიკასა და მითოლოგიაში. იგი გილგამეშისა და პრომეთეს თქმულებათა ბადალ ეპიკურ ძეგლადაა აღიარებული.

ამირბარი - არაბ. *ამირაჰ* ბარ ზღვათა ამირა, ქართულ წყაროებში აღმოსავლეთის ზოგიერთი ქვეყნის ინდოეთის, სპარსეთის და სხვა საზღვაო ფლოტის უფროსი.

ამირეჯიბი - არაბ. კარისკაცი; ამირა, ფეოდალური საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო აპარატის მოხელე, მანდატურთუხუცესის თანამემწე და

amirandarecanianinin əsas mənbələrindən biri hesab edilir. O, Gilgameş və Prometey əsəirlərinin epik abidəsi kimi tanınır.

Amirbari *ərəbcə* Amirah bar dənizlərin əmiri, gürcü mənbələrində şərqin bəzi ölkələrinin Hindistanın, İrənin və başqa dəniz donanmasının başçısıdır.

Amirecibi *ərəbcə* saray məmuru; feodal Gürcüstanının Mərkəzi dövlət aparatının məmuru, mandatortuxutesinin köməkçisi, saray və ziyafət mərasimlərini idarə edirdi və bu vəzifədən də Amirecibi soyadı yaranmışdır.

ეჭიბთა უფროსი, განაგებდა დარბაზობისა და პურობის ცერემონიას, ამ თანამდებობისაგან წარმოდგა გვარი ამირეჯიბი.

ამირთამირა - ქალაქის თავი ფეოდალურ საქართველოში, XII ს-ის ბოლოდან, როცა ეს მოხელეობა დანესდა, XV ს-მდე ასე ეწოდებოდა თბილისის გამგებელს, შემდეგ ჩდებაიან სხვა ქალაქებშიც (ახალციხე, ქუთაისი); XVII საუკუნიდან მას ქალაქის მოურავი ეწოდება, თბილისის უკანასკნელი ამირთამირა იყო გიორგი სააკაძე.

ამირსპასალარი არაბ. ამირთ უფროსი, სარდალი, ფეოდალური საქართველოს ვეზირი, მთავარსარდალი; პირველად გიორგი III-ის დროს იხსენიება წყაროებში;

Əmirlərin əmiri şəhərin baş feodalı, XII əsrin sonundan təsis edilmiş və XV əsrə qədər Tbilisi başçısı belə adlanırdı, sonra başqa şəhərlərdə də yaranırlar (Axalsixə, Kutaisi); XII əsrdən ona şəhərin mouravisi adı verilir, Tbilisinin ən sonuncu əmirlər əmiri Qiorqi Saakadze olmuşdur.

Amirspasalar ərəbc. əmirlərin başçısı, sərkərdə, feodal Gürcüstanının vəziri; baş sərkərdə; ilk dəfə III Qiorqinin dövründə mənbələrdə istifadə olunur; buna qədər spasalar kimi tanınırdı və yerli hərbi işləri qaydaya salırdı,

მანამდე ცნობილი იყო *სპასალარი*, რომელიც ადგილობრივ სამხედრო საქმეებს განაგებდა, მაგრამ ამ თანამდებობის არსებობა სავარაუდოა უკვე იმ დროიდან, როცა დავით IV-მ სახელმწიფო რეფორმები განახორციელა და მუდმივი ჯარი შექმნა; საქართველოს პოლიტიკური დაშლის შედეგად ეს თანამდებობა მოისპო.

ამირსპასალარი - მთავარ-სარდალი.

ამქარი - სპარს. *ჰამქარ* – თანამოსაქმე, ერთი ან მონათე-სავე ხელობის ოსტატთა გაერთიანება შუა საუკუნეების ქალაქებში; ამიერკავკასიაში მისი შესატყვისი ტერმინი XVII-XVIII სს იყო *ასნაფი*, *ესნაფი*, უფრო ადრე ხელოსანთა გაერთიანებას საქართველოში *თაბუნი*

amma bu vəzifənin olması ehtimal ki, IV Davitin dövlət islahatlarını həyata keçirdiyindən və daimi qoşunu yaratdığından yaranmışdır; Gürcüstanın siyasi parçalanması nəticəsində bu vəzifə aradan qaldırıldı.

Amirspasalar – baş sərkərdə.

Amkar farsca Hamkar – bir və ya bir neçə yaxın sənət ustalarının birliyi orta əsrlərin şəhərlərində; Zaqafqaziyada ona uyğun termin XVII-XVIII əsrdə idi – asnap, əsnaf, daha əvvəllər Gürcüstanda sənətkarlar birliyi tabun adlanırdı, amkari isə XIX əsrdə bərqərar olundu.

ენოდებოდა, ამჟამად კი XIX ს-ში დამკვიდრდა.

ანდერძი წიგნისა - მინაწერი ძველ ხელნაწერთა, რომელშიც აღნიშნულია ავტორის, შემკვეთის, გადამწერის ვინაობა, გადანერის ადგილი და დრო, ხელნაწერის წყაროები, გადანერის მიზანი, საწერი მასალა და სხვა.

ანექსია - სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის ან მისი ნაწილის მითვისება ძალით ან მისი გამოყენების მუქარით. XX ს-ის დასაწყისამდე ანექსია განიხილებოდა გამარჯვებული სახელმწიფოს კანონიერ უფლებად. გაეროს წესდებით, ძალის გამოყენებისა და დამუქრების აკრძალვასთან ერთად, უკანონოდ გამოცხადდა ანექსიაც. თანამედროვე საერთაშორისო სამართ-

Kitab irsi qədim əlyazmalar, hansında müəllifin, sifarişçinin, yenidən yazanın kimliyi, köçürülmə yeri və vaxtı, yazının mənbələri, köçürmə məqsədi, yazı materialı və s. qeyd edilir.

Anneksiya başqa dövlət tərəfindən ərazinin və ya onun hissəsinin zorla və ya hədə-qorxu ilə mənimlənməsi. XX əsrin əvvəlinə qədər anneksiya qalib dövlətin qanuni hüququ kimi təhlil edilirdi. BMT-nin nizamnaməsi ilə, qüvvənin tətbiq edilməsi və hədə-qorxunun qadağası ilə birlikdə anneksiya da qeyri-qanuni elan edildi. Müasir beynəlxalq hüququn normaları ilə ərazinin əldə edilməsi forması kimi qanunsuz əməl kimi tanınmışdır.

ლის ნორმებით, ანექსია, როგორც ტერიტორიის შექმნის ფორმა, უკანონო ქმედებად არის მიჩნეული.

ანთროპოსფერო - ადამიანების ერთობლიობას ეწოდება *პოპულაცია* ან *კაცობრიობა*. ინდივიდების ურთიერთობა ქმნის *საზოგადოებას* ან *სოციუმს*. ინფორმაცია, რომელიც ადამიანს მემკვიდრეობითი ნიშან-თვისების გზით გადაეცემა, ცირკულირებს საზოგადოებაში და წარმოქმნის *ნოოსფეროს*. საზოგადოების ყველა მატერიალური და ინფორმაციული საქმიანობა წარმოქმნის *კულტურას*. ადამიანი, როგორც ცოცხალ ორგანიზმთა 90%, იყოფა ორ სქესად: მამრი და მდედრი.

ანტიკური ქალაქები - შავიზღვისპირეთში წარმოიქმნა ძვ.წ VIII-VI სს, ე. წ.

Antroposfer insanların birliyinə *populyasiya* və ya bəşəriyyət adlanır. Fərdlərin ünsiyyəti cəmiyyəti və ya *sosiumu* yaradır. İnsana irsən əlamət-xassələrin yolu ilə ötürülən məlumat cəmiyyətdə dövrüyyə edir və noosferi yaradır. Cəmiyyətin bütün maddi və məlumat fəaliyyəti *mədəniyyəti* yaradır. Canlı orqanizmlərin 90% olan insanlar iki cinsdə olurlar: kişi və qadın.

Antik şəhərlər Qara dəniz sahillərində er. ə. VIII-VI əsrdə yaranmışdır, belə adlanan yunan

დიდი ბერძნული კოლონიზაციის შედეგად, ძვ. წ. VIII ს-ში პირველი ბერძნული დასახლებები გაჩნდა შავი ზღვის სამხრ.-აღმ. სანაპიროზე, მათგან უძველესია სინოპი და ტრაპეზუნტი. ძვ. წ. VI ს-ში შავი ზღვის ჩრდ. სანაპიროზე გაჩნდა *პანტიკაპეიონი, ნიმფეონი, კეპე, გორგიპეა, ტირიტაკე*, ხოლო შავი ზღვის აღმ. სანაპიროზე - *ფასისი, გიენოსი, დიოსკურია*.

არაბობა საქართველოში - არაბთა ფეოდალური სახელმწიფოს სახალიფოს მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ დამყარებული რეჟიმი, რომელიც VII ს-ის შუა წლებიდან, XI ს-ის შუა წლებამდე გრძელდებოდა.

არაგვის საერისთავო - ფეოდალური საქართველოს სამხედრო-ადმი-

კოლონიზაცია ნატივში, er.ა. VIII აზრდ ბირინცი yunan მონთაქლერი Qara დენიზ საჰილინინ ცანუბ ჟერჟინდე yaranმიშიდრ, onlardan ან qადიმი vა Trapezunt. E.ა. VI აზრდე Qara დენიზინ ჟიშალ საჰილინდე Pantikapeion, Nimfeon, Kepe, Qorqipea, Tiritake, Qara დენიზინ ჟერჟ საჰილინდე ისე Pasisi, Qienos, Dioskuriya.

Әрәбlik Gürcüstanda әрәбләрин feodal dövlätinin хәләфилиyi тәрәfindән Gürcüstanın işğalından sonra бәрqарар edilmiş rejimdir ki, VII әsrin ortalarından XI әsrin ortalarına qәdәр davam edir.

Araqvi eristaviliyi feodal Gürcüstanının һәрbi-inzibati vahididir ki, çar тәрәfindән тәyin

ნისტრაციული ერთეული, რომელსაც მართავდა მეფის მიერ დანიშნული მოხელე – ერისთავი

არდადეგი - მზის წლიურ მოქცევაზე დამყარებული ძველი ქართული წარმართული კალენდრის თვე.

არზა - არაბ., სპარს. *არიზე*, ხელისუფლებისადმი მიმართული წერილობითი თხოვნა თუ საჩივარი ფეოდალურ საქართველოში.

არმაზის ბილინგვა - მცხეთის არქეოლოგიური გათხრების დროს მოპოვებული ორენოვანი ეპიტაფია, რომლის ერთი ტექსტი ბერძნულად, მეორე არამეულადაა ნაწერი, არამეული წარმოშობის არმაზული ასოებით, წარწერა არმაზისხევში იპოვეს 1940 წ.

არმია - სახელმწიფოს მთელ შეიარაღებულ

edilən məmur – eristavi idarə edirdi.

Ardadeqi günəşin illik dövriyyəsinə əsaslanan qədim gürcü bütperəst təqvim ayıdır.

Arza ərəbcə, farsca arize, feodal Gürcüstanda hakimiyyətə yönəlmiş yazılı tələbat və ya şikayət.

Armazi bilinqvası Msxeta arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan ikidilli epitafiya, onun bir mətni yunanca, ikincisi Aramey dilində yazıdır, Aramey mənşəli Armazi hərfləri ilə, Armazisxevidə 1940-ci ildə tapılmışdır.

Ordu dövlətin tam silahlı

ძალთა ერთობლიობა.

ართანუჯი - ციხე-ქალაქი ისტორიულ სამხრ.-დას. საქართველოში მდ. არტანუჯისწყლის მარცხენა ნაპირზე, VIII ს. I ნახევარში ციხე მურვან ყრუმ დაანგრია, IX ს. განაახლა ამოტ I-მა კურაპალატმა, მანვე დააარსა აქ ქალაქი და ააგო ეკლესია; X ს. მნიშვნელოვანი სავაჭრო ცენტრი და კლარჯეთის დედაქალაქი იყო, XIII ს. ათაბაგების გამგებლობაში იყო, 1553 წ. თურქებმა დაიპყრეს, ამჟამად სოფელია და თურქეთის საზღვრებშია.

არქეოგრაფი - არქეოგრაფიის სპეციალისტი.

არქეოგრაფია - ისტორიის დამხმარე დარგი, რომელიც მიზნად ისახავს ისტორიული წერილობითი

qüvvələrinin vəhdətidir.

Artanuci qala-istehkam tarixi Cənub-şərqi Gürcüstanda Artanucissğalinin sol sahilindədir, VIII əsrin I yarısında Kar Murvan qalanı uçurmuş, IX əsrdə onu I Aşot Kurapalat bərpa etmiş, burada şəhərin əsasını qoymuş və kilə tikmişdir; X əsrin mühüm ticarət mərkəzi və Klarcetinin paytaxtı idi, XIII əsrin atabəylərin qamqəobasında idi, 1553-cü ildə türklər tərəfindən zəbt edildi, hal-hazırda kənddir və Türkiyənin sərhədində yerləşir.

Arxeoqraf arxeoqrafiya üzrə mütəxəssis.

Arxeoqrafiya tarixin köməkçi sahəsi və məqsədi tarixi yazılı abidələrin təsviri və ötürülmə işidir.

ძეგლების აღწერისა და გამოცემის საქმეს.

არქეოლოგია - არქეოლოგიის სპეციალისტი.

არქეოლოგია - მეცნიერება, რომელიც ისტორიას იკვლევს ძველი მატერიალური კულტურის ძეგლების და მათი მიწისქვეშა ნაშთების გამოვლენისა და შესწავლის მიზნით.

არქეოლოგიური - არქეოლოგიის შესახები, არქეოლოგიასთან დაკავშირებული, არქეოლოგიისათვის დამახასიათებელი.

არქეტიპი - რისამე პირველსახე, საწყისი, ამოსავალი ფორმა.

არქეტიპული - არქეტიპისთვის დამახასიათებელი, პირველსახე

ასომთავრული - ამა თუ იმ ასოს განსაკუთრებული სატექსტო დანერგვით

Arxeoloq arxeologiya üzrə mütəxəssis.

Arxeologiya qədim maddi mədəniyyət abidələrinin və onların yeraltı qalıqlarının aşkar edilməsi və öyrənilməsi məqsədilə tarixi araşdırır.

Arxeoloji arxeologiya haqqında arxeologiya ilə əlaqədar arxeologiya üçün xarakterik.

Arxetip nəyinsə başlanğıcı, ilkin forması.

Arxetip arxetip üçün xarakterik, - ilkin formalı.

Baş hərf bu və ya digər hərfin xüsusi mətni yazıdan fərqli cizgisidir. Ən qədim gürcü epigrafiq abidələr baş həflərlə

ბისაგან განსხვავებული მოხაზულობა. უძველესი ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლები შესრულებულია ასომთავრულით, რომელსაც *მრგვლოვანსაც* უწოდებენ.

ასპარეზი ცხენის სარბიელი, მოქმედების არე, ბრძოლის, სპორტული თუ საერთოდ ყოველგვარი შეჯიბრის ადგილი. *ასპარეზი* ერქვა მოედანს ფეოდალური თბილისის გარეუბანში, აქ იმართებოდა სპორტული თამაშობანი, შეჯიბრებები, ჯირითი, ყაბახი, ბურთაობა და სამხედრო ვარჯიში, მოგვიანებით ასპარეზს *ყაბახსაც* უწოდებდნენ.

ასპარეზობა - ძველ საქართველოში ცხენოსნობა ზოგადი მნიშვნელობით. ასპარეზობის სახეებიდან აქ გავრცელებული

yerinə yetirilmişdir, onu dairəvi hərflər də adlandırırdılar.

Arena farsca at meydanı, hərəkət sahəsi, mübarizə, idman və ya ümumi hər növ müsabiqə yeridir. Arena feodal Tbilisinin ətraflarında meydan adlanırdı, burada idman oyunları, yarışmalar, minicilik, top-top və hərbi məşq keçirilirdi, sonralar gəbaxi də adlandırırdılar.

Yarışma Qədim Gürcüstanda ümumi mənada atsürmə. Yarışmaların növlərindən burada atsürmə yayılmışdı, top-top və s.

იყო ცხენოსნობა, ბურთაობა და სხვა.

ასურელი მამები - საეკლესიო მოღვაწეთა ჯგუფი, რომლებიც VI ს.-ში მოსულან საქართველოში სირიიდან. ისენიებიან ათორმეტი ან ათსამეტნი, სინამდვილეში მეტნი იყვნენ და რიცხვი 12 ან 13, როგორც ჩანს, საკრალური მნიშვნელობით არის აღებული. მათი აქ მოღვაწეობის მიზანი ქრისტიანული რელიგიის დაცვა-განმტკიცება იყო. ესენი არიან: იოანე ზედაზნელი, დავით გარეჯელი, აბიბოს ნეკრესელი, შიო მღვიმელი, იოსებ ალავერდელი, ანტონ მარტყოფელი, თადეოზ სტეფანწმინდელი, პიროს ბრეთელი, იასე წილკნელი, სტეფანე ქიზიყელი ანუ ხირსელი, ისიდორე სამ-

Assuriyalı atalar kilsə xadimlərinin bir qrupudur ki, VI əsrdə Suriyadan Gürcüstana gəlmişlər. On iki və ya on üç kimi xatırlanırlar, həqiqətdə isə daha çox idilər və 12 və ya 13 rəqəmi sakral mənada götürülmüşdür. Onların burada fəaliyyətinin məqsədi xristianlıq dinin müdafiəsi və möhkəmlənməsi idi. Assuriyalı atalar idilər: İoanr Zedazneli, Davit Qareceli, Abibo Nekreseli, Şio Mğvimeli, İoseb Alaverdeli, Anton Martğopeli, Tadeoz Stepantsmindeli, Piros Breteli, İase Tsiklneli, Stepane Ğizixeli yəni Xirseli, İsidore Samtavneli, Mikael Ulumboeli, Zenon İğaltoeli.

თავნელი, მიქაელ ულუმ-
ბოელი, ზენონ იყალ-
თოელი, ელია დიაკონი,
პიმენი, ნათანე, იოანე.

აფეთქება - ნგრევის
ძალის მქონე ერთობაში
მოქმედება, რომელიც
შედგება აფეთქებადი
ნივთიერების აალებისა და
რასაც თან სდევს
ქუხილისებური ხმაური.

აფხაზთა სამეფო - ერთ-
ერთი ადრინდელი ფეო-
დალური ქართული სახელ-
მწიფო, რომელსაც აგრე-
თვე ეწოდება ეგრის-
აფხაზეთის სამეფო. შეიქმნა
VIII ს-ის 80-90-იან წწ.-ში.
დასავლეთ საქართველოს
გაერთიანებისათვის ბრძო-
ლაში აფხაზმა მთავრებმა
მთავარ ლეონ II-ის
მეთაურობით ისარგებლეს
ეგრისის მმართველი წრე-
ების პროგრესული ნაწი-
ლის მხარდაჭერით, VIII ს.-

Partlayış dağıcı güvvəyə malik
birdəfəlik əməldir ki, nəticədə
partlayıcı maddə alışıx və bu da
şiddətli səsə səbəb olur.

Abxazların çarlığı Erkən feodal
gürcü dövlətlərindən biridir ki,
eləcə də Eqrisi-Abxaziya çarlığı
adlanırdı. VIII əsrin 80-90-cı
illərindən yaranmışdır. Qərbi
Gürcüstanın birləşməsi uğrunda
mübarizədə abxaz knyazları II
Leonun başçılığı ilə Eqrisi hakim
dairələrinin mütərəqqi hissəsinin
dəstəyi ilə faydalanaraq VIII əsrin
sonunda Leon vizantiyalılardan
azad oldu və Abxazların çarı
titulunu qazandı. Əhalinin
əksəriyyəti gürcülər (kartlar,
meqrellər, svanlar), eləcə də
abxazlar idilər. Danışıq dili gürcü
dili idi, paytaxt isə Kutaisi şəhəri;

ის ბოლოს ლეონი გათავისუფლდა ბიზანტიელებისაგან და მიიღო აფხაზთა მეფის ტიტული. მოსახლეობის უმრავლესობა იყვნენ ქართველები (ქართვები, მეგრელები, სვანები), ასევე აფხაზებიც. სალაპარაკო ენა ქართული იყო, დედაქალაქი - ქუთაისი; დანიშნულა ეკონომიკურად, განვითარდა კულტურა, გაყოფილი იყო 8 საერისთავოდ: აფხაზეთის, ცხუმის, ბედიის, სვანეთის, რაჭა-თაკვერის, გურიის, ქუთაისისა და შორაპნის.

ალაპი - ტრაპეზი, მიცვალებულის მოსახსენებლად პურის ჭამა, განკუთვნილი ეკლესია-მონასტრის კრებულისათვის. მას აქ თანახლდა წირვა, ზოგჯერ კი პანაშვიდიც. ალაპის ნიადგზე წარმოიშვა პირო-

iqtisadi cəhətdən irəli getdi, mədəniyyət inkişaf etdi, 8 eristavilərə bölündü: Abxaziya, Sxumi, Bediya, Svaneti, Raça-Tavkeri, Quriya, Kutaisi və Şorapani.

Ağapi dünyasını dəyişənlərin yad edilməsi üçün çörək yemək, kilsəmonastr toplusu üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onu burada duaların oxunması da müşayiət edirdi. Ağapi torpağında şərti olaraq mülkədarlığın xüsusi forması, b.a. *fədalar* yarandı, təhkimçi

ბითი მინათმფლობე-
ლობის განსაკუთრებული
ფორმა ე. წ. *შენირული*,
შეიქმნა ყმა-გლეხთა ცალკე
ჯგუფი - მელაპენი, რომ-
ლებიც ვალდებულნი იყვ-
ნენ ეკლესიებში ალაპის
საჭიროებისათვის თავი-
ანთი ჭირნახული მიეტანათ.

ბაზაზი - არაბ. მენვრილ-
მანე, ფართლელის
ვაჭარი ძველ საქართვე-
ლოში.

ბაზიერთუხუცესი -
სანადირო უწყების უფროსი
გვიანფეოდალური საქარ-
თველოს სამეფო კარზე;
მას ემორჩილებოდნენ
ბაზიერი, ტყის მცველი და
სხვა.

ბაზიერი - სპარს.
სანადირო ფრინველთა
დამგეშავ-მწვრთნელი და
მეთვალყურე ფეოდალურ
საქართველოში.

ბარონი - თავადაზნაურთა

kəndlilərin *meağapeni* ayrı qrupu
yaradıldı ki, bunlar da kilsələrə
Ağapinin ehtiyacları üçün öz
ərzaqlarını gətirməli idilər.

Bazazi ərəb.xırdavatçı, qədim
Gürcüstanda tacir

Baziertuxutsesi ovculuq
qurumlarının başçısı Qədim feodal
Gürcüstanın çar sarayında; ona
bazieri, meşə gözətçisi və s. tabe
idilər.

Bazieri farsc. Feodal
Gürcüstanında ov quşlarını
əhlilləşdirən və nəzarət edəndir.

Baron zadəganların titiuludur.

ტიტული. ინგლისის უმაღლეს თავადაზნაურობის იერარქიაში ბარონს უკანასკნელი ადგილი უჭირავს. უფრო ფართო გაგებით, *ბარონს* უწოდებენ ინგლისის თავადაზნაურობის ზედაფენას, ლორდთა პალატის მემკვიდრეობითს წევრებს. საფრანგეთსა და გერმანიაში ეს ტიტული უფრო დაბლა იდგა, ვიდრე გრაფისა. რუსეთში პეტრე I-მა შემოიღო ბალტიისპირეთის გერმანელ თავადაზნაურობის ზედაფენის წარმომადგენელთათვის.

ბატონყმობა - ფეოდალური ეპოქის საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემა, მოიცავს ფეოდალური სახელმწიფოს სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობას, რომელიც ამკვიდრებს გლეხთა დამოკიდებულების ყველაზე

İngiltərədə ali zadəganların iyerarxiyasında baron sonuncu yeri tuturdu. Daha geniş anlamda, İngiltərə zadəganlarının ali təbəqəsi, lordlar palatasının irsi üzvlərini baron adlandırırlar. Fransa və Almaniyada bu titul daha aşağıda durur, nəinki qraf. Rusiyada I Pyotr Baltıqyanı alman zadəganlarının ali təbəqəsinin nümayəndələri üçün bu adı təsis etmişdir.

Təhkimçilik feodal dövründə ictimai münasibətlər sistemidir, feodal dövlətin hüquqi normalarının vəhdətini özündə birləşdirir ki, bu da kəndlilərin asılılığının ən tam və ağır formasını bərqərar edir. Termin həm gürcü tarixşünaslığında, eləcə də feodalizmin sinonimi kimi işlənir. O, feodal və kəndli

სრულ და მძიმე ფორმას, ტერმინი იხმარება აგრეთვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში როგორც ფეოდალიზმის სინონიმი, ის ფეოდალის და გლეხის ურთიერთდამოკიდებულების აღმნიშვნელი ცნებაა. ფეოდალიზმის გენეზისი აქ დაიწყო პირველივე საუკუნეებიდან; IV-V სს ჩამოყალიბდა ფეოდალური კლასი აზნაურობა, რომელიც 2 ფენისაგან შედგებოდა: 1. მთავრები, დიდი აზნაურები, 2. აზნაურები, რომლებიც მთავართა ვასალები იყვნენ. გაუქმდა 1864 წელს.

ბეგარა - 1. საბატონო მიწის რენტის ერთ-ერთი ფორმა, შრომა-მიგებითი რენტა; იყო ნატურალური, ფულადი და შრომითი ვალდებულებისა, მაგ.,

qarşılıqlı asılıqlarını bildiren anlayışdır. Feodalizm genezisi burada birinci əsrdən başlamışdır; IV-V əsrlərdə feodal sinfi aznaurluq formalaşdı ki, bu da 2 təbəqədən asılı idi: 1. Knyazlar, böyük aznaurlar; 2. Aznaurlar ki, bunlar da knyazların vassalları idilər. 1864-cü ildə ləğv olundu.

Beqara (vergi) 1. Mülkədar torpağının icarə haqlarından biridir, natural, pul və əmək öhdəlikləri var idi., məs., adambaşına, ailəbaşına beqara var idi, 2. Hərbi beqara (vergi), əsgərlik, növbətçilik

თავი ბეგარა, იყო კომლობრივი, 2. სამხედრო ბეგარა, მოლაშქრეობა, მორიგე ჯარი, 3. შრომითი ბეგარა გადაუდებელი საზოგადოებრივად აუცილებელი სამუშაოს შესრულების მოვალეობა.

ბეგი, ბეი - *თურქ.* მთავარი, ბატონი, გვაროვნული და ფეოდალური დიდკაცობის ტიტული ახლო და შუა აღმოსავლეთის ქვეყნებში.

ბეგლარბეგი - *თურქ.* *ბეგთაბეგი*, ფეოდალური ტიტული და თანამდებობა მისი სინონიმი არაბულად *ამირა* *ალუმარა*, *ამირთა ამირა*.

ბელგა - ნიშან-სამკაული ან ფული ოქროსი ან ვერცხლისა, რომელიც უნდა მიეტანა ვაჟს თავისი საცოლისათვის, ბელგის მიცემა ანუ დანინდვა

ordusu, 3. *Əmək beqarası təxirəsalınmaz ictimai zəruri işin yerinə yetirilməsi öhdəliyi.*

Bəy türk. Müasir və Orta Şərq ölkələrində knyaz, ağa, adlı-sanlı və feodal cəmiyyətinin titulu

Bəylərbəyi türk. Feodal titulu və vəzifəsi, onun sinonimi *ərəbcə amir, alumara, əmirlərin əmiri.*

Bəlgə oğlanın öz nişanlığına apardığı nişan-zinət və ya qızıl pul və ya gümüşdür, bəlgənin verilməsi ön şərtidir ki, sonra nişan və toy olsun.

მოყვრობაზე შეთანხმების მთავარი წინაპირობა იყო, რომლის შემდეგ ნიშნობა და ქორწილი იმართებოდა.

ბიბლია - წიგნები, იუდაისტური და ქრისტიანული რელიგიების საღვთო წიგნების კრებული. ქართული ბიბლიის უძველესი ხელნაწერია ოშკის ბიბლია 978 წ.

ბლიცკრიგი - გერმანიის აგრესიული, დაპყრობითი ომის წარმოების ავანტიურისტული თეორია, რომლის მიზანი იყო მონი-ნაალმდეგის დამარცხება უმოკლეს დროში.

ბოგანო - გლეხთა კატეგორია ფეოდალურ საქართველოში, *ბოგანოდ* ითვლებოდა უვენახო მცირემინიანი, ეკონომიკურად ხელმოკლე გლეხი; ეს კატეგორია წარმოიქმნა მონღოლთა ბატონობის მძიმე ხანაში.

Bibliya (İncil) kitablar, iudaist və xristian dinlərinin ilahi kitablar toplusu. Gürcü Bibliyasının ən qədim əlyazması Oşki Bibliyası olmuşdur, 978-ci il.

Blitskriq Almaniyanın aqressiv, işğalçı müharibəsinin aparılmasının fırladaçı nəzəriyyəsi ki, bunun da məqsədi rəqibin qısa müddət ərzində məğlub edilməsidir.

Boqano Feodal Gürcüstanın kəndlilərin kateqoriyasıdır, üzüm bağı olmayan xırdatorpaqlı, iqtisadi cəhətdən imkansız kəndli; bu kateqoriya monqolların hakimliyinin ağır dövründə əmələ gəlmişdir.

ბრინჯაოს ხანა - საზოგადოების განვითარების ისტორიულ-კულტურული პერიოდი, როდესაც საბრძოლო და სამუშაო იარაღების დასამზადებელი ძირითადი მასალა იყო ბრინჯაო. ბრინჯაოს ხანას წინ უსწრებდა ენეოლითი.

ბრძოლა - შეიარაღებული შეხვედრა, შეტაკება მტერთან, საომარი მოქმედება ერთ გარკვეულ ადგილას.

ბულა - რომის პაპის ბრძანებულება, წერილი ან სიგელი.

ბურგუნდია - მხარე (პროვინცია) საფრანგეთში.

ბურჯი - ქვიტკირის მრგვალი ნაგებობა, რომელიც სიმტკიცისათვის ციხე-სიმაგრის გალავანში ადგილადგილ არის დატანებული.

ბჭე - ძველ ქართულ სამართალში სადავო საქ-

Bürünc Dövrü cəmiyyətin inkişafının tarixi-mədəni dövrüdür ki, bu zaman mübarizə və iş alətlərinin hazırlanması üçün əsas material bürünc idi. Bürünc dövründən əvvəlcə eneolit gəlirdi.

Mübarizə düşmənlə silahlı toqquşma, bir müəyyən yerdə döyüş əməli.

Bula Roma Papasının əmri, məktubu və ya fərmanı.

Burqundiya Fransada vilayət (əyalət).

Bürç daşdan dairəvi tikilidir ki, möhkəmliyi üçün qala-istehkamin aralarında yerləşir.

Bçe Qədim gürcü hüququnda mübahisəli işi araşdıran, hakimdir

მის გამრჩევი, მოსამართლე, რომელთაც მოდავე მხარეები ირჩევდნენ, ისინი შეიძლებოდა მეფეს ან ადგილობრივ მოხელეს დაენიშნა, VIII-XVIII სს-ის ტერმინები *მოსამართლე, ბჭე* და *მსაჯული* ერთნაირი მნიშვნელობით იხმარებოდა, იმერეთში *ბჭე* ეწოდებოდა საქმის გამრჩევე ყოველ პირს.

გალავანი - ძველი ქალაქის, ციხის, არქიტექტურული კომ-პლექსის, სასახლის, მონასტრის ირგვლივ შემოვლებული ქვის ან აგურის კედელი, რომელსაც თავდაცვითი მნიშვნელობა ჰქონდა.

გალობა - ვოკალური ხელოვნება მუსიკის გადმოცემა ადამიანის ხმის საშუალებით. საქართველოში გალობის ორი სახეობაა ცნობილი *საერო*

ki, onu da mübahisə aparən tərəflər seçirdilər, onları eləcə də çar və ya yerli məmur da təyin edə bilərdi, VIII-XVIII əsrin terminləri hakim, bçə və münsif eyni əhəmiyyətdə istifadə olunurdu, İmeretidə bçə işi araşdırən hər kəs adlanırdı.

Qalavani qədim şəhərin, qalanın, memarlıq kompleksinin, sarayın, monastrın ətrafında hasarlanmış daş və ya kərpic divardır ki, bunun da müdafiə əhəmiyyəti var idi.

Dini nəğmə vokal incəsənətdir ki, insanın səsi vasitəsilə musiqinin ötürülməsidir. Dini nəğmənin iki növü məlumdur *dini* və *ümumi*.

და სასულიერო.

გამანზილებელი სასჯელი - დამნაშავის სახალხოდ შემარცხვენელი დასჯითი ღონისძიება, მაგ., *სამარცხენო ბოძთან დაყენება, ყელზე გამობმული საბლით ქუჩა-ქუჩა ტარება, გაპარსვა, საჯაროდ სილის განვნა, ვირზე შესმა, მამაკაცის ქალის სამოსში გამოწყობა, სამხედრო და რაინდობის უფლებების ჩამორთმევა, ლაშქარში არშეშვება.*

გამგებელი - ადგილობრივი ადმინისტრაციის მოხელე ფეოდალურ საქართველოში, XVII-XVIII სს-ში გამგებლად იწოდებოდა ქართლის მმართველი, რომელსაც სპარსეთის შაჰი მეფის ნაცვლად *ჯანიშინად* ნიშნავდა.

გამყინვარების ღი - **პერიოდული**

Rüsvayedicî cəza ictimai olaraq rüsvayedicî cəza tədbiri, məsələn, rüsvayçılıq dirəyinə bağlamaq, boynuna zəncir dolayaraq küçəküçə gəzdirmək, saçını qırmaq, ictimai yerdə şallaqlamaq, eşşəyə mindirmək, kişiyə qadın libası geyindirmək, hərbi və cəngavərlik hüququnun əlindən alınması, orduya buraxmamaq.

Qamqebeli Feodal Gürcüstanında yerli inzibati məmur, XVII-XVIII əsrdə qamqebeli olaraq Kartli hakimi adlandırılırdı ki, bunu da İran şahının əvəzinə canişin təyin edirdi.

Buz dövrü Yer in geoloji tarixinin uzunmüddətli mərhələsidir ki, onun

ნის გეოლოგიური ისტორიის ხანგრძლივი ეტაპი, რომლის ფარგლებში მრავალგზის ვითარდებოდა დროის ძალზე ცივი პერიოდები (გამყინვარება), რომელსაც თან სდევდა მსხვილი კონტინენტური გამყინვარება; ამ უკანასკნელს ენაცვლებოდა დროის ისეთი მონაკვეთები, სადაც ფიქსირდებოდა გამყინვარებათშორისი ეპოქები, რომელსაც მოჰყვა კონტინენტური გამყინვარების მნიშვნელოვანწილად გაღობა. ამ პერიოდს *მყინვარული ეპოქა* ეწოდება.

გაპარსვა - გაკრეჭა, გამანზილვებელი სასჯელის ერთ-ერთი სახე, *თავის გადაპარსვა, წვერ-ულვაშის ან საფეთქლების გაპარსვა, ქალისათვის ნაწნავის შეჭრა.*

hüdüdlerinde dáfələrlə çox soyuq dövrlər (buzlaqlar) inkişaf edirdi və yavaş-yavaş iri kontinental buzlaşma müşayiət olunurdu; bu sonuncunu zamanın elə bir parçaları əvəz edirdi ki, bunda da buzlaşması dövrlər qeyd olunurdu və bu da kontinental buzlaqların mühüm şəkildə əriməsinə səbəb olurdu. Bu dövr *buzun ərimə dövrü* adlanırdı.

Qırmaq kəsmək, rüsvayçı cəzanın növlərindən biridir, saçın qırılması, bığ-saqqalın və ya bakların qırılması, qadının hörüklərinin kəsi-lməsi.

გაცი და გაიმი - ქართული წყაროებით უძველესი წარმართული ღვთაებები საქართველოში.

გაძევა - სისხლის-სამართლებრივი სასჯელის სახე, დამნაშავის განდევნა სახელმწიფოს ტერიტორიიდან ფეოდალურ საქართველოში; გაძევებით სჯიდნენ მკვლელებს და გამოუსწორებელ პოლიტიკურ დამნაშავეებს, ამ სასჯელს *ეჟსორიაც* ეწოდებოდა.

გახეიბრება - დასახიზრება, ერთ-ერთი გავრცელებული სასჯელი მონათმფლობელურსა და ფეოდალურ საზ.-ში; ფეოდალურ საქართველოში გამახეიბრებელ სასჯელებად იყენებდნენ *დასაჭურისებას*, *ასოთა ხელის*, *ფეხის თითების მოკვეთას*, *ენის ამოკვეთას* და *დაბრმავე-*

Qasi və Qaimi gürcü mənbələrinə əsasən, Gürcüstanda qədim büt-pərəstlik allahları

Qovmaq cinayət cəzalarından biri, Feodal Gürcüstanında cinayətkarın dövlət ərazisindən qovulması; qatilləri və yola gəlməyən siyasi cinayətkarları qovmaqla cəzalandırırdılar, bu cəza *eksoriya* da adlanırdı.

Şikəst etmək quldarlıq və feodal quruluşlarında ən yayılmış cəzalardan biri; Feodal Gürcüstanında şikəst etmək cəzası kimi axtalama, şəhadət barmağının, ayaq barmaq-qlarının kəsilməsini, dilin kəsilməsini və gözlərin çıxarılmasını tətbiq edirdilər. Monastrlarda ağrılı bədən cəzalarından istifadə edirdilər.

ბას, მონასტრებში იყენებდნენ მტკივნეულ სხეულებრივ სასჯელებს ასოთა მოუკვეთლად.

გენერალი - უმაღლესი სამხედრო წოდება.

გენერალისიმუსი - ყველაზე მაღალი სამხედრო წოდება, რომელიც ენიჭება სახელმწიფოს მთელი შეიარაღებული ძალების წარმატებით ხელმძღვანელობისათვის ომიანობის დროს. || მთელი შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალი.

გენერალიტეტი - არმიის უმაღლესი სარდლობა, – გენერლები.

გენერალური შეტევა - მთავარი, გადამწყვეტი შეტევა.

გიორგი V ბრწყინვალე - საქართველოს მეფე 1314-46 წწ., დემეტრე II-ის ძე.

გიორგი XII - ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფე 1798-1800 წწ. ერეკლე II-ის

General ali hərbi rütbə.

Generalisimus ən yüksək hərbi rütbədir ki, dövlətin tam silahlı qüvvələrinin nailiyyətli rəhbərliyi üçün müharibə zamanı verilirdi. Tam silahlı qüvvələrin baş sərkərdəsi.

Generalitet ordunun ali sərkərdəliyi – generallar.

General hücum əsas, həlledici hücum.

V Parlaq Giorgi Gürcüstanın çarı 1314-1346-cı illərdə, IIDemetrenin oğlu.

XII Giorgi Kartli-Kaxetinin sonuncu çarı 1798-1800-cü illər, II Ereklenin oğlu, bəzən XIII

ძე, ზოგჯერ გიორგი XIII-ის სახელითაც იხსენიება.

გირვანქა - წონის ერთეული - 409,5 გრამი; საქართველოში გავრცელებულია XVIII ს-ში; იხმარებოდა მეტრული სისტემის შემოღებამდე.

გიუნცური ეპოქა - ალპების უძველესი გამყინვარება, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ნეოგენის ბოლოს ან ანთროპოგენური პერიოდის დასაწყისში.

გლახაკთა ნაწილი - გლახაკთათვის განკუთვნილი სახელმწიფო შემოსავლის ნაწილი; დააწესა ბაგრატ I კურაპალატმა IX ს-ში. შეადგენდა შემოსავლის ერთ მეათედს.

გლეხოზა - სოფლის მეურნეობის უშუალო მწარმოებელთა კლასი, იხდიდა ღალას და ბეგარას; ბატონს მასზე ყველანაირი უფლება

Giorginin adı ilə də xatırlanır.

Girvənkə çəki vahidi – 409,5 qram, Gürcüstanda XVIII əsrdə yayılmışdır; metr sisteminin təsis edilməsinə qədər istifadə olunurdu.

Günser dövrü Alplarda ən qədim buzlaq, bu da Neogenin sonunda və ya antropogen dövrün əvvəllərində baş vermişdi.

Qlaxakların hissəsi qlaxaklar üçün aid dövlət vergisinin hissəsi: I Baqrat Kurapalat IX əsrdə təsis etmişdir. Gəlirin onda birini təşkil edirdi.

Kəndlilik kənd təsərrüfatının birbaşa istehsalçı sinfi, vergi ödəyənlər; ağanın onun üzərində bütün hüquqları var idi.

ჰქონდა. გლეხები იყვნენ:
ნასყიდი, ნამზითვი, შენ-
რული, ნანყალობევი.

გობი - დიდი ზომის
ამოთლილი ან შეკრული
ჭურჭელი, იხმარება უმთავ-
რესად ცომის მოსაზღვლად,
სანოვავის დასაწყობად და
სხვ. აკეთებენ უვნებო სუფთა
ხეებისაგან (ცაცხვი, თელა).

გონიერი ადამიანი -
(ლათ. Homo sapiens)
ითვლება პრიმატების
სახეობად, ჰომინიდების ჯგუ-
ფის, ადამიანთა მოდემის
წარმომადგენელად. მან
დიდი ზეგავლენა მოახდინა
დედამიწის ბიოსფეროს
შექმნაში, შექმნა დედამიწის
საკუთარი გარსი.

გრაფი - ევროპული არის-
ტოკრატიული ტიტული.

გურიის სამთავრო -
ფეოდალური სამთავრო
XV ს-ის II ნახევრიდან XIX
ს-ის დასაწყისამდე.

Qobi böyük ölçüdə yonulmuş və
ya bağı qab, əsasən xəmir
yoğurmaq üçün istifadə olunurdu,
əşyaların düzülməsi və s. üçün.
Şirəsiz təmiz ağaclardan hazırlanır
(cökə, qarağac)

Dərrakəli insan (lat. Homo
sapiens) primatlar növündən,
hominidlər qrupunun, insanların
əcdadları kimi hesab olunurlar. O,
Yerin biosferinin yaradılmasına
böyük təsir göstərdi, Yerin öz
qişasını yaratmışdır.

Qraf Avropa aristokratiya titulu.

Quriya knyazlığı Feodal
knyazlığı XV əsrin II yarısından
XIX əsrin əvvəlinə qədər.

გუჯარი - უმეტესად მეფე-საგან ნაბოძები საბუთის ზოგადი სახელი, რომელიც ქართულ დიპლომატიკაში XV ს-ში შემოვიდა.

დადიანები - წარჩინებული საგვარეულო; პირველი წარმომადგენელი იყო იოანე. XII ს 80-იანი წლებისათვის დადიანები დას. საქართველოს უძლიერესი ფეოდალები იყვნენ.

დაირა - დასარტყმელი საკრავი, ხის ვიწრო რკალი, რომელსაც ცალ მხარეს თხის ტყავი ანდა თევზის ბუმტი აქვს გადაკრული, ცნობილია აგრეთვე *დაფის* სახელით.

დაკრძალვა, დამარხვა - მიცვალებულის დამარხვის წეს-ჩვეულება, რომელიც ასახავს ადამიანის დამოკიდებულებას გარდაცვალებულისა და სიკვდილისადმი; საიქიოს რწმენის

Qucari əsasən çar tərəfindən verilən sənədin ümumi adıdır ki, bu da gürcü diplomatikasında XV əsrdə daxil olmuşdur.

Dadianilər tanınmış soyad; birinci nümayəndəsi İoane olmuşdur. XII əsrin 80-ci illəri üçün Dadianilər Qərbi Gürcüstanın ən güclü feodallarından biri idilər.

Dairə zərb musiqi alətidir, ağacın ensiz çəvrəsidir ki, bir tərəfinə keçi dərisi və ya balığın kisəsi yapışdırılmışdır, dəf adı ilə də tanınır.

Dəfn dünyasını dəyişənin dəfn mərasimidir ki, insanın mərhuma və ölümə olan yanaşmasını ifadə edir; o dünyaya olan inamın əsasında mərhumlara iki növ yanaşma əmələ gəlmişdir, - bir tərəfdən qayğ, qəbrə zinət əşyalarının və libasın və

საფუძველზე წარმოიშვა მიცვალებულისადმი ორგვარი დამოკიდებულება, - ერთი მხრივ, მიცვალებულზე ზრუნვა, საფლავში სამკაულების, ტანსაცმლის და სხვა ჩატანება; მეორე მხრივ, მიცვალებულის გაუვნებლობა, ზრუნვა იმაზე რომ მიცვალებული უკან არ დაბრუნებულიყო. მიცვალებულთა დამარხვის სხვადასხვა წესი არსებობდა ორმო-სამარხებში, ქვაყუთებში, კრამიტ-სამარხებში, მიცვალებულის ეტლზე და კვერზე და ქვევრში დამარხვის წესები. ანტიკური ხანიდან გვხვდება *სარკოფაგები*, *მაფბოლემის ტიპის აკლდამები*, სადაც სამეფო დიდკაცობას და მათი ოჯახის წევრებს მარხავდნენ.

დალაი - მიცვალებულის კულთან დაკავშირებული

başqa əşyaların qoyulması; digər tərəfdən, mərhuma qayğının göstərilməsidir ki, bir də geri qayıtmayacaqdır. Mərhumların dəfininin müxtəlif adətləri var idi: quyu qazılırdı, daş qutularda, kramit məzarlarda, mərhumun arabada xırmanda və küpədə dəfn edilməsi adətləri. Antik dövrlərdən sərdabələrə təsadüf edilir, mavzoley tipli sərdabələrə ki, burada çarlar və onların ailə üzvləri dəfn olunurdular.

Dalay mərhumun bütü ilə əlaqədar yas musiqisi və onun

გლოვის სიმღერა და მისი პოეტური ტექსტი, შესრულების პროცესს დალაობა ეწოდება.

დალი - ისტორიული მხარე აფხაზეთში, მდ. კოდორის სათავეებთან, ახლა გულრიფშის რ. XIX ს-ში დალის განაგებდა მარშანიების ფეოდალური საგვარეულოს ერთი შტო.

დალი - ქართული მითოლოგიური პერსონაჟი, ნადირობის ქალ-ღვთაება, მიეწერებოდა წმინდა ნადირთა (ჯიხვი, არჩვი, ირემი), გამრავლებისა და მფარველობის ფუნქცია, დახოცილი ნადირის გაცოცხლების უნარი.

დამლა - ხელოსნურ ნაწარმზე აღბეჭდილი ხელოსნის, სახელოსნოს მფლობელის ან ხელისუფლების წარმომადგენლის ნიშანი; ხელოსნის ნიშნები

შairanə mətni. İfa prosesi *dalaoba* adlanırdı.

Dali Abxaziyada tarixi vilayət, Kodori çayının mənbəsi yaxınlığında, müasir Qulripşi rayonunu XIX əsrdə *Dalini* Marşaniyalar feodal sülaləsinin şaxələrindən biri idarə edirdi.

Dali gürcü əsəirlərinin qəhrəmanı, ov qadın ilahəsi, müqəddəs ov heyvanlarının (dağ keçisi, qarapaça, maral) artmasına məhz o qayğı göstərirdi, öldürülmüş ov heyvanını diriltmək bacarığına malik idi.

Damğa sənət əşyasında sənətkarın, emaltxana sahibinin və ya hakimiyyət nümayəndəsinin nişanı; sənətkarın nişanları Antik dövrlərdən keramikada görünməyə başlayır.

ანტიკური ხანიდან ჩნდება კერამიკაზე.

დარაია - შინამრეწველური წესით დამზადებული აბრეშუმის ქსოვილი აღმ. საქართველოში, ქალთა *მერდინი*, *დარაიის თავშლები*, *ქიცები* გავრცელებული იყო დას. საქართველოში, უმთავრესად სამეგრელოში.

დარბაზი - სპარს. *დარვაზე*, კარი ალაყაფისა, სასახლისა, მეფესთან არსებული ფეოდალების სათათბირო ორგანო XI-XVIII ს. მას აქ სამეფო *საბჭოსაც* უწოდებდნენ, დარბაზის წევრებს *დარბაზის ერნი*, დარბაზის სხდომას *დარბაზობა* ეწოდებოდა, რომელიც ორნაირი იყო - *უმცროსისა* წესითა და *დიდის* წესითა, უმცროსისა წესითა დარბაზის საქმიანი სხდომა იყო,

Daraya daxili istehsal qaydası ilə hazırlanmış ipək parça Şərqi Gürcüstanda qadınların merdini, daraya baş şalları Qərbi Gürcüstanda, əsasən də Sameqreloda yayılmışdı.

Darbaz farsc. Darvaze, qapı, alaqaqı, saray, çara yaxın feodalların iclas orqanı XI-XVIII əsrdə. Ona burada çar şurası da deyilir, darbaz üzvlərini darbaz əhli, darbaz iclasını darbazoba adlandı-rırdılar və iki növdə idi – kiçiklərin qaydası və böyüklərin qaydası ilə, kiçiklərin qaydası ilə darbazın işgüzar iclası keçirilirdi, bunda yalnız darbaz əhli iştirak edirdi, böyük darbazda şənlik iclası olurdu, bunda bütün məmurlar iştirak edirdilər, darbaz üzvlərinin oturma qaydası tam müəyyən edilmişdi, darbazının funksiyası

რომელსაც მხოლოდ დარბაზის ერთი ესწრებოდნენ, დიდი დარბაზობა იყო საზეიმო სხდომა, რომელსაც ყველა მოხელე ესწრებოდა, მტკიცედ იყო განსაზღვრული დარბაზის წევრთა ჯდომის წესიც, დარბაზის ფუნქცია იყო კანონმდებლობა და უზენაესი მართლმსაჯულება, ომის გამოცხადება, დიდ ხელისუფალთა არჩევა-დანიშვნა, მათი დალოცვა-ხელდასხმის საკითხი და სხვ.

დარბაზის ერთი - სამეფო საბჭოს დარბაზის წევრები XI-XVIII ს-ის საქართველოში; იყოფოდნენ ორ ჯგუფად: *ხელოსანნი* ანუ სახელმწიფო მოხელენი და *უხელონი* ე. ი. ვისაც სახელმწიფო თანამდებობანი არ ეკავა, აქედან წარმოდგა სიტყვა *დარბა-*

qanunvericilik və ali ədalət, müharibənin elan edilməsi, böyük hakimlərin seçilməsi-təyin edilməsi, onlara xeyir-dua verilməsi və s. məsələləri.

Darbazi əhli çar şurasının Gürcüstanda darbaz üzvləri XI-XVIII əsrdə; iki qrupa bölünürdülər; sənətkarlar yəni dövlət məmurları və sənətsizlər, b.a. dövlət vəzifəsini tutmayanlar, buradan da darbaiseli sözü yarandı ki, bu da ilk dəfə darbaz üzvünü bildirirdi, sonralar isə ona dinc insan mənası verildi.

ისელი, რაც თავდაპირველად დარბაზის წევრს აღნიშნავდა, ხოლო შემდეგ მას დინჯი ადამიანის მნიშვნელობაც მიენიჭა.

დარბაზობა - 1. ოფიციალური სტუმრობა, მიღება. 2. დარბაზის – სამეფო საბჭოს სხდომა ფეოდალურ საქართველოში.

დარბევა - ფეოდალურ საქართველოში: 1. სამხედრო მოქმედების სახეობა საგარეო თუ შინაომებში ხშირად რეპრესიის მიზნით; 2. დანაშაული - ფეოდალების მიხდომა, თავდასხმა და მძარცველობა, უფლებების თვითნებურად განხორციელება და მტერთან ანგარიშის გასწორება; 3. ქონებრივი სასჯელი ეგზეკუციური ხასიათისა, ერთგვარი ჯარიმა, იძულებითი გადახდევინება.

Darbazoba 1. Rəsmi qonaqlıq, qəbul. 2. Çar Gürcüstanında Darbazinin – çar şurasının iclası.

Basqın Feodal Gürcüstanında: 1. Hərbi əməlin növü xarici və ya daxili müharibələr zamanı bir çox hallarda repressiya məqsədilə; 2. Cinayət – feodalların hücumu və soyğunçuluğu, özbaşına hüquqlarını həyata keçirməsi və düşmənlə hesablaşma; 3. Eqzekutiv xarakterli mülki cəza, bir növ cərimə, məcburi ödəniş.

დასტა - აღმოსავლური მუსიკალური საკრავების დამკვრელთა მცირე ანსამბლი, აღმოსავლეთიდან შემოვიდა XVII ს-ში; ყარაჩოღელებისა და თავადიშვილების დროს-ტარების განუყრელი თანმხლები, გამდიდრდა ქართული რეპერტუარითაც.

დასტურლამა - სპარსულ-არაბული *დასტურ ამალ*, - ინსტრუქცია-გარიგება, მოქმედების წესი, სახელმწიფო სამართლის ძეგლის ზოგადი სახელი გვიანდელ ფეოდალურ საქართველოში.

დატირება - ქართული ზეპირსიტყვიერების უანრი, მისცვალეხელის ტირილით გლოვა.

დალი, დადაღვა - გახურებული რკინის იარაღით შანთით ამომწვარი საკუთრების ნიშანი მსხვილფეხა

Dəstə ზერq musiqi alətlərinin ifaçılarının kiçik ansambli, ზერqdən XVII əsrdə daxil olmuşdur; Qaraçuxahlıların və Tavadişvililərin əyləncələrinin ayrılmaz hissəsi, gürcü repertuarı ilə də zənginləşmişdir.

Dasturlama farsca-ərəbcə *dastur amal*, - təlimat-nəsihət, hərəkət qaydası, son feodal Gürcüstanında dövlət hüququ abidəsinin ümumi adı

Matəm gürcü şifahi xalq ədəbiyyatının janrı, mərhumu ağlamaq.

Dağ, dağçəkmə qızdırılmış dəmir alətlə iribuynuzlu malın çiyinə, baş-boynuna, xırđabu-ynuzlu heyvana damğa vurulması.

საქონლის ბეჭზე, გავაზე ან თავკისერზე, წვრილფეხა საქონელზე.

დედაციხე - მთავარი ციხის აღმნიშვნელი ზოგადი ქართული ტერმინი; ქართულ წყაროებში მის სინონიმად გვხვდება ტერმინი თავადციხე.

ღევი - ქართული ხალხური ზღაპრების პოპულარული პერსონაჟი, ადამიანის მსგავსი ფანტასტიკური არსება, ტანად დიდი და ღონიერი, ზოგჯერ მრავალთავიანი, განასახიერებს უმთავრესად ბოროტ ძალას.

დეკანოზი - საეკლესიო იერარქიაში უფროსი მღვდელი, ქართულ მონასტერში მღვდლებისა და მგალობლების უფროსი, მონასტრის წინამძღვრის შემდეგ მეორე პირი და მისი თანამემნე მღვდელთ-

Baş qala əsas qalanı bildirən ümumi gürcü termini; gürcü mənbələrində onun sinonimi olaraq kübar qalasına təsadüf edilir.

Div Gürcü xalq nağıllarının məşhur qəhrəmanı, insana bənzər fantastik məxluq, bədəncə böyük və güclü, bəzən də çoxbaşı, əsasən də bəd qüvvəni bildirir.

Dekanoz kilsə iyerarxiyasında baş keşiş, gürcü monastrında keşişlərin və ruhanilərin başçısı, monastr rəhbərindən sonra ikinci şəxs və dini xidmətdə onun köməkçisi

მსახურებაში.

დელეგატი - არჩეული ან დანიშნული წარმომადგენელი რომელიმე ორგანიზაციისა, დანესებულებისა, სახელმწიფოსი და სხვ.

დემეტრე I - საქართველოს მეფე 1125-56 წწ., დავით IV-ის ძე.

დემეტრე, დიმიტრი II - თავდადებული, საქართველოს მეფე 1271-89 წწ., დავით VII ულუს და გვანცა დედოფლის ძე.

დენთი - თოფის წამალი.

დვალეთი - ისტორიული მხარე შუა საუკუნეთა საქართველოში, მოიცავდა კავკასიონის ქედის ცენტრალურ ნაწილს, დარიალის ხეობასა და მამისონის გადასასვლელს შორის.

დიაოხი, დიაენი ადრეკლასობრივი სახელმწიფო ძვ. წ. XII-VIII სს. სამხრ.

Deleqat hər hansı bir təşkilata, müəssisəyə, dövlətə və s. seçilmiş və ya təyin olunmuş nümayəndə

I Demetre Gürcüstan çarı 1125-56-cı illər, IV Davitin oğlu

II Demetre, Dimitri, Gürcüstan çarı 1271-89-cu illər, VII Davit Ulunun və çarıça Qvantsanın oğlu.

Barıt tüfəng üçün

Dvaleti orta əsrlər Gürcüstanında tarixi bölgə, Böyük Qafqaz silsiləsinin mərkəzi hissəsini, Dəryal vadisini və Mamisoni aşırımını arasını əhatə edirdi.

Diaox, Diaen ibtidai sinifli dövlət e.ə. XII-VIII əsrdə Cənubi Zaqafqaziyanın ərazisində

ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე.

დიდგორის ბრძოლა - 1121 წ. დავით IV-ის მეთაურობით ქართველთა ომი სელჩუკთა კოალიციური ლაშქრის წინააღმდეგ დიდგორის ველზე. XII ს-ის მიწურულს საქართველო გაძლიერდა, დავითი გაუსწორდა შინაურ და საგარეო მტრებს, ამან შეაშფოთა სელჩუკები და მათი ჯარი 300 000 კაცი საქართველოში შემოიჭრა, ქართველთა ჯარი კი 40 000 ქართველის, 15 000 ყივჩაყის, 500 ალანის და 100 ფრანგი რაინდისაგან შედგებოდა. ქართველებმა ისტორიული გამარჯვება მოიპოვეს, მტერი გაანადგურეს. 1122 წ. დავითმა თბილისიც აიღო და დედაქალაქი ქუთაისიდან ისევ თბილისში

yerləşirdi.

Didgori döyüşü 1121-ci ildə IV Davitin başçılığı ilə gürcülərin səlcuqların koalisiya yürüşünə qarşı Didgori çölündə vuruşması. XII əsrin sonunda Gürcüstan gücləndi, Davit daxili və xarici düşmənləri ilə hesablaşdı, bu da səlcuqları təlaşa saldı və onların 300 000 nəfərlik qoşunu Gürcüstana soxuldu, gürcülərin ordusu isə 40 000 gürcüdən, 15 000 qıpçaqdan, 500 alan və 100 fransızdan ibarət idi. Gürcülər tarixi qələbə çaldılar, düşməni məhv etdilər. 1122-ci ildə Davit Tbilisini ələ keçirdi və paytaxt yenə də Kutaisidən Tbilisiyə gətirildi.

გადაიტანა.

დიდგორობა - ხალხური რელიგიური დღესასწაული ქართლში, იმართებოდა 7-20 მაისს სოფ. დიდგორობან, ქართლის გარდა დიდგორობა ხევსურეთშიც იცოდნენ.

დიდვაჭარი - ვაჭართა დანინაურებული ფენის წარმომადგენელი განვითარებული ფეოდალიზმის ხანის საქართველოში, თავისუფალი დიდი ქონების მქონე ვაჭარი, რომელიც უმთავრესად უცხო ქვეყნებთან ვაჭრობდა, ის აზნაურის პატივით სარგებლობდა და სახელმწიფო საქმეებშიც მონაწილეობდა, ზოგჯერ მეფე მას დესპანად გზავნიდა და აძლევდა პოლიტიკურ დავალებებს.

დილეგი - საპყრობილე, სატუსალო, ტყვეთა დასამწყვდევი ციხე.

Didqoroba Kartlida dini xalq şənlisi, Didqori kəndi yaxınlığında 7-20 mayda keçirilirdi, Kartliden başqa Didqorobanı Xevsuretidə də qeyd edirdilər.

Böyük tacir tacirlərin irəli çəkilməş təbəqəsinin nümayəndəsi inkişaf etmiş feodalizm dövrü Gürcüstanında, azad böyük əmlak malik olan tacir ki, əsasən xarici ölkələrdə ticarət edirdi, aznaurların hörməti ilə faydalanırdı və dövlət işlərində də iştirak edirdi, bəzən də çar onu elçi kimi göndərir və siyasi tapşırıqlar verirdi.

Zindan dustaqxana, qazamat əsirlərin saxlandığı yer.

დიოფიზიტობა - მიმდინარეობა ქრისტიანულ რელიგიაში, - როგორც დოქტრინა, გაფორმდა ქალკედონის საეკლესიო კრებაზე 451 წ. აქედანაა მეორე სახელი - *ქალკედონელობა*, სადაც ნიკეის კრების 325 წლის და კონსტანტინეპოლის კრების 381 წლის სარწმუნოების სიმბოლოს ახალი განსაზღვრება მიიღო: *ქრისტეში მოცემულია ერთმანეთისაგან განსხვავებული და თანაბარი, შეურეველი და განუყოფელი 2 ბუნება ღვთაებრივი და ადამიანური.*

დიპლომატია - სახელმწიფოსა და მთავრობის მეთაურთა და საგარეო ურთიერთობების ორგანოთა ოფიციალური საქმიანობა საგარეო პოლიტიკური მიზნების განსახორციელებლად და სა-

Diofizit xristian dinində cərəyan, doktrina olaraq, 451-ci ildə Kalkedoniya kilsə iclasında təşkil edilmişdir, buradan da ikinci adı götürülmüşdür – *kalkedoniyalıq*, burada Nikey iclasının 325-ci ilinin və Konstantinopol iclasının 381-ci il dini simvolunun yeni təyinatı qəbul edildi: *Məsihdə bir-birindən fərqli və eyni, qarışılmaz və ayrılmaz 2 təbiət verilir: ilahi və insani.*

Diplomatiya dövlət və hökumət başçılarının xarici orqanlarının siyasi məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün və dövlətin maraqlarının müdafiəsi üçün xarici münasibətlər üzrə xaricdə rəsmi fəaliyyəti. Gürcü dövlətləri başqa ölkələrə mübahisəli məsələlərin

ხელმწიფოს ინტერესების დასაცავად საზღვარგარეთ. ქართული სახელმწიფოები სხვა ქვეყნებთან მიმართავენ სადავო საკითხთა გადაწყვეტას მოლაპარაკების გზით, დიპლომატიის გზითვე წყდებოდა ომის მომზადების, ზავის დადებისა და სხვა საკითხები, საქართველოს ისტორიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დიპლომატიურ ღონისძიებებს: მოლაპარაკება, ელჩობა, დიპლომატიური მიმონწერა, ხელშეკრულებები, საზავო მოლაპარაკება, სამხედრო კავშირები, დინასტიური ქორწინება, მძევლების ინსტიტუტი და სხვა.

დიპლომატიკა - დამხმარე საისტორიო დისციპლინა, წყაროთმცოდნეობის ნაწილი, რომელიც იკვლევს საბუთების, აქტების ფორ-

მისი და მოლაპარაკების გზით, დიპლომატიის გზითვე წყდებოდა ომის მომზადების, ზავის დადებისა და სხვა საკითხები, საქართველოს ისტორიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დიპლომატიურ ღონისძიებებს: მოლაპარაკება, ელჩობა, დიპლომატიური მიმონწერა, ხელშეკრულებები, საზავო მოლაპარაკება, სამხედრო კავშირები, დინასტიური ქორწინება, მძევლების ინსტიტუტი და სხვა.

მისი და მოლაპარაკების გზით, დიპლომატიის გზითვე წყდებოდა ომის მომზადების, ზავის დადებისა და სხვა საკითხები, საქართველოს ისტორიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დიპლომატიურ ღონისძიებებს: მოლაპარაკება, ელჩობა, დიპლომატიური მიმონწერა, ხელშეკრულებები, საზავო მოლაპარაკება, სამხედრო კავშირები, დინასტიური ქორწინება, მძევლების ინსტიტუტი და სხვა.

დანიშნულად ირგებოდა, დიპლომატიის გზითვე წყდებოდა ომის მომზადების, ზავის დადებისა და სხვა საკითხები, საქართველოს ისტორიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დიპლომატიურ ღონისძიებებს: მოლაპარაკება, ელჩობა, დიპლომატიური მიმონწერა, ხელშეკრულებები, საზავო მოლაპარაკება, სამხედრო კავშირები, დინასტიური ქორწინება, მძევლების ინსტიტუტი და სხვა.

დანიშნულად ირგებოდა, დიპლომატიის გზითვე წყდებოდა ომის მომზადების, ზავის დადებისა და სხვა საკითხები, საქართველოს ისტორიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დიპლომატიურ ღონისძიებებს: მოლაპარაკება, ელჩობა, დიპლომატიური მიმონწერა, ხელშეკრულებები, საზავო მოლაპარაკება, სამხედრო კავშირები, დინასტიური ქორწინება, მძევლების ინსტიტუტი და სხვა.

დანიშნულად ირგებოდა, დიპლომატიის გზითვე წყდებოდა ომის მომზადების, ზავის დადებისა და სხვა საკითხები, საქართველოს ისტორიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დიპლომატიურ ღონისძიებებს: მოლაპარაკება, ელჩობა, დიპლომატიური მიმონწერა, ხელშეკრულებები, საზავო მოლაპარაკება, სამხედრო კავშირები, დინასტიური ქორწინება, მძევლების ინსტიტუტი და სხვა.

Diplomatika köməkçi tarixi intizam, mənbəşünaslıq hissəsidir ki, sənədlərin, aktların formasını və məzmununu öyrənir. Gürcü praktiki diplomatikası orta əsrlərdə

მასა და შინაარსს. ქართული პრაქტიკული დიპლომატიკა შუა საუკუნეებში წარმოიქმნა, როგორც ჩანს, უკვე XII ს-ში არსებობდა სახელმძღვანელოები, რომელთა მიხედვითაც აღგენდნენ საბუთებს, XVII-XVIII სს-ში მათ სამდივნო წიგნები ეწოდებოდათ.

დრამა, დრამი - ფულისა და წონის ერთეულის სახელწოდება ფეოდალურ საქართველოში, შემოსულია სასანიანთა ირანიდან, სადაც შემოიღეს ბერძნულიდან; წონის ერთეული იყო რუსული საზომი სისტემის დამკვიდრებამდე.

დრაჰკანი - ოქროს ფულის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინი XI-XVI სს ქართულ წყაროებში.

დურძუკები, ძურძუკები - ურდუკები, როზკიტები, -

ყარანმიშ və göründüyü kimi, artıq XII əsrdə dərslilər mövcud idi və bunlara əsasən də sənədləri tərtib edir, XVII-XVIII əsrlərdə onlara dəftərxana kitabları adı verildi.

Drama, dram Feodal Gürcüstanında pul və çəki vahidi, Sasani İnanından daxil olmuş və bura da yunanlardan gəlmişdir; çəki vahidi Rusiyanın ölçü sisteminin bərqərar olmasına qədər qüvvədə idi.

Drahkan XI-XVI əsrdə gürcü mənbələrində qızıl pulu bildirən ümumi termin

Dzurdzuklar urdyuklar, rozkitlər – müasir veynaxların əcdadlarının

თანამედროვე ვეინახთა წინაპრები საერთო სახელი შუა საუკუნეთა წყაროებში; სახლობდნენ ცენტრალური კავკასიონის კალთებზე.

ეგზარქოსი - ბერძნ. *ხელმძღვანელი*, დამოუკიდებელი ხელისუფლების მქონე, სახელმწიფოში მაღალი წოდების იერარქი, რომელიც მართავს ადმინისტრაციულ ეთნიკურად განსხვავებულ დიდ საეკლესიო ეპარქიას; 1811 წ. ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია გაუქმდა და დაარსდა საეგზარქოსო.

ეგრისი, ეგური - დას. საქართველოს ძველი სახელწოდება, წარმოდგება *ეგრის* ტომის სახელიდან, იგივეა, რაც *კოლხიდა* და *ლაზიკა*.

ევოლუცია - განვითარება მკვეთრი ცვლილებების

ümumi adı orta əsrlər mənbələrində; Mərkəzi Böyük Qafqazın ətəklərində yaşayırdılar.

Eqzarkos yunanc. rəhbər, müstəqil hakimiyyətə malik, dövlətdə yüksək rütbə iyerarxiyasıdır ki, inzibati etnik cəhətdən fərqli böyük kilsə eparxiyasını idarə edirdi; 1811-ci ildə gürcü kilsəsinin avtokefaliyası ləğv olundu və eqzarkosun təməli qoyuldu.

Egrisi, Equri Qərbi Gürcüstanın qədim adı, Egrisi tayfasının adından yaranmışdır, Kolxida və Lazika ilə eynidir.

Təkamül kəskin dəyişikliklər

გარეშე, თანდათანობით.

ეთნოგრაფია - ხალხის ყოფისა და კულტურის წარმოშობის განსახლებისა და კულტურულ-ისტორიული კავშირის შემსწავლელი ჰუმანიტარული მეცნიერება.

ეთნოსი - ჩვევა, მიდრეკილება, ადათი, წესრიგი და ხასიათი, როგორც რისამე თავისებურება, ნიშანი, თვისება. მოგვიანებით სიტყვა **ეთნოსს** ეძლევა ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა.

ემბარგო - საქონლის, იარაღის და ა.შ. შეზიდვისა და გაზიდვის აკრძალვა რომელიმე სახელმწიფოში.

ენეოლითის ხანა - ნეოლითიდან ბრინჯაოს ხანამდე გარდამავალი პერიოდი, როდესაც ჩნდება

xaricində, tədricən inkişaf.

Etnoqrafiya əhalinin məişətinin və mədəniyyətinin əmələ gəlməsini, məskunlaşması və mədəni-tarixi əlaqəni öyrənə humanitar elm.

Etnos adət, meyl, qayda və xarakter, xüsusiyyət, nişan, xassə. Sonralar “etnos” sözüə psixoloji əhəmiyyət də verilir.

Embarqo malın, silahın və s. başqa dövlətə daşınmasına qadağa.

Eneolit dövrü neolitdən bürünc dövrünə keçid dövrü, bu zaman xalis misdən soyuq emal yolu ilə silah hazırlanır. İnsan tədricən mis qəlibinin hazırlanma üsuluna sahib

თვითნაბადი სპილენძის ცივი დამუშავების გზით დამზადებული იარაღი. ადამიანი თანდათან ეუფლება სპილენძის მადნის ჩამოსხმის ხერხს, ჩნდება სპილენძის ჩამოსხმული იარაღი და სამკაული. ენეოლოთის ეპოქაში ქვის იარაღის გვერდით სპილენძის იარაღიც იხმარებოდა.

ეპიგრაფიკა - ისტორიის დამხმარე დისციპლინა, რომელიც სწავლობს მაგარ მასალაზე (ქვა, ლითონი, მინა, ძვალი, კერამიკა) შესრულებულ ძველ წარწერებს, შეისწავლის წარწერათა როგორც გარეგნულ მხარეს, ისე მათ შინაარსს (წარწერებში მოხსენიებული პირები, გეოგრაფიული და ეთნოგრაფიული ნომენკლატურა, სოციალურ-პოლიტიკური ტერმინო-

ლურ, misdən hazırlanmış silah və zinət əşyaları meydana gəlir. Eneolit dövründə daş silahla yanaşı mis silahdan da istifadə olunurdu.

Epiqrafiya tarixin köməkçi intizamıdır ki, bərk materialların üzərində həkk edilmiş yazıları öyrənir (daş, dəmir, şüşə, sümük, keramika), eləcə də onların həm xarici tərəfini, eləcə də məzmununu (yazılarda adı çəkilən şəxsləri, coğrafi və etnoqrafik nomenklatura, sosial-siyasi terminologiya, dil). Epiqrafik abidələrdən Antik dövrlərdən istifadə edirdilər, elmi epiqrafiya isə yalnız XIX əsrdə formalaşdı ki, bu zaman alimlər yunan və latın yazılarının korpuslarının nəşri üçün hazırlığa

ლოგია, ენა). ეპიგრაფიკულ ძეგლებს იყენებენ ანტიკური ხანიდან, მეცნიერული ეპიგრაფიკა კი მხოლოდ XIX ს-ში ჩამოყალიბდა, როცა მეცნიერები შეუდგნენ ბერძნული და ლათინური წარწერების კორპუსების გამოსაცემად მომზადებას.

ეპისკოპოსი რომის კათოლიკურ, ანგლიკანურ და მართლმადიდებლურ ეკლესიებში ღვთისმსახურთა უმაღლესი წოდება, საეკლესიო იერარქიის უმაღლესი წარმომადგენელი, - იგივეა რაც მღვდელთმთავარი. საქართველოში ეპისკოპოსის თანამდებობა IV ს-ში შემოვიდა. V ს-დან ეპისკოპოსები ექვემდებარებოდნენ ქართლის კათალიკოსს, XI ს დასაწყისიდან - სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქს; გაძლიერდნენ შუა საუკუნე-

başladılar.

Yepiskop Roma katolik, anqlikan və pravoslav kilsələrində dini xidmətin ali rütbəsi, kilsə iyerarxiyasının ali nümayəndəsi, - eyni ilə baş keşiş. Gürcüstanda yepiskop vəzifəsi IV əsrdə təsis edildi. V əsrdən yepiskoplar Kartli katolikosuna tabe idilər, XI əsrin əvvəllərindən isə bütün Gürcüstanın katolikos-patriarxına; orta əsrlər Gürcüstanında gücləndilər və feodallara bərabər oldular, aktiv olaraq daxili feodal siyasi işlərinə müdaxilə edir, bəzən də mərkəzi hakimiyyətə qarşı separatist hərəkətin başında dururdular. Kilsənin dövlətə tabe olduğundan sonra (XII əsr IV Davitin dövründə)

ების საქართველოში და საერო ფეოდალებს გაუთანასწორდნენ, აქტიურად ერეოდნენ შინაფეოდალურ პოლიტიკურ საქმიანობაში, ზოგჯერ ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ სეპარატისტულ მოძრაობასაც ედგნენ სათავეში, სახელმწიფოსადმი ეკლესიის დაქვემდებარების შემდეგ (XII ს დავით IV-ის დროს) მათი უმრავლესობა მეფის პოლიტიკის საყრდენ ძალად იქცა. საქართველოს პოლიტიკური დაშლის შემდეგ (XV ს) თავიანთი მეფეთაფრების მოკავშირეებად გამოდიოდნენ, ამჟამად საქართველოში 38 ეპისკოპოსია.

ერი - ძველი ქართული ტერმინი, ერთდროულად აღნიშნავდა *ხალხსაც* და *ჯარსაც*, წარმოშობილი

ონარს აქსერიუატი წარსიასათინი დაყაყ გუწვასინა წევრილდირ. გურჯუსთანი სიყაი პარწალანმასინა სონრა (XV აწრ) ივ წარ-კნყაზლარინი თარაფდაწლარა კიმი წარწაწ ადირდირ, ზალ-ზაზირდა გურჯუსთანდა 38 ყეპიკსოპ ვარდირ.

Eri (millət) qədim gürcü termini, eyni zamanda xalqı və ordunu bildirirdi, hərbi demokratiya dövründə yaranması güman edilir

უნდა იყოს სამხედრო დემოკრატიის ხანაში, როცა ხალხი და ჯარი ერთმანეთისაგან განუყრელი იყო.

ერისთავი - მხარის გამგებლის აღმნიშვნელი ტერმინი მთელ საქართველოში; ერისთავი, ანუ *ერისმთავარი*, გვაროვნული გვაროვნული წყობილების წიაღში შექმნილი ინსტიტუტია.

ექსპანსიონიზმი - გავლენის სფეროს გაფართოება, ახალი ტერიტორიების დაპყრობისკენ მისწრაფება.

ვასალი - სამუალო საუკუნეებში - მემამულე-ფეოდალი, დამოკიდებული სხვა უფრო მსხვილ ფეოდალზე, რომელიც მას მფარველობდა და მამულს აძლევდა. თავის მხრივ, ვასალი კისრულობდა სამხედრო სამსახურს მფარ-

ki, bu zaman xalq və ordu birbirindən ayrılmaz idi.

Eristavi bölgənin qamqəbelisini bildirən termin tam Gürcüstanda; eristavi, yəni millətin başçısı, sülalələr quruluşunda yaranmış qurum.

Ekspansionizm təsir sahəsinin genişləndirilməsi, yeni ərazilərin fəthinə canatma.

Vassal orta əsrlərdə - mülkədar-feodallar, daha böyük feodallardan asılı idilər və onlar da vassallarına qayğı göstərir və mülk verirdilər. Öz tərəfindən, vassal üzərinə götürürdü ki, himayədarının qoşununda hərbi qulluq edəcəkdir.

ველის ამაღლაში, ლაშქარში.

ვახტანგ I, გორგასალი - ქართლის მეფე 442-502 წწ. (სპარსული *გორგასალი* „მგლისთავას“ ნიშნავს); იღვწოდა ქართლის განთავისუფლებისათვის, ირანელთა უღლისაგან ქვეყნის განთავისუფლებისათვის, შეუზღუდველი სამეფო ხელისუფლების შექმნისათვის. პირველი იერიში ეკლესიაზე მიიტანა, ჩაატარა მისი რეორგანიზაცია და დაანესა კათალიკოსობა, ეკლესიიდან განდევნა თავისი მონინალმდევრები და მეტად დაუქვემდებარა იგი სამეფო ხელისუფლებას, მოუპოვა მეტი დამოუკიდებლობა საერთაშორისო სარბიელზე და გააცოცხლა ხელახლა კავშირი კონსტანტინეპოლთან; დიდი საქალაქო მშენებლობა ჩაატარა

Vaxtanq I, Qorqasali Kartli çarı 442-502-ci illər (farsca Qorqasali “canavar başı” mənasını bildirirdi); Kartlinin azad edilməsi uğrunda, ölkəni iranlılardan azad etmək üçün, məhdudiyyətsiz çar hakimiyyətinin yaradılması üçün mübarizə aparırdı. İlk hücumunu kilsəyə yönəltdi, onu yenidən təşkil edib katoliklik təsis etdi, kilsədən düşmənlərini qovub onu özünə daha çox tabe etdi, beynəlxalq aləmdə daha çox müstəqillik qazandı və Konstantinopolla yeni ittifaqı canlandırdı; böyük şəhər tikintisinə başladı, yeni şəhərlər saldı, qədim şəhərləri təmir etdi, paytaxtı Tbilisiyə köçürmək istəyirdi, bunu isə onun oğlu *Daçi* həyata keçirdi; Tbilisinin banisi hesab edilir.

რა, ააშენა ახალი და შეაკეთა ძველი ქალაქები, თბილისში აპირებდა დედაქალაქის გადატანას, რაც განახორციელა მისმა ძემ *დაჩიბი*; მიჩნეულია თბილისის დამაარსებლად.

ვეზირი, ვაზირი - არაბ. *ვაზირუმ* თანაშემწე, მეშველი მინისტრი, გაერთიანებულ საქართველოში; ხელმძღვანელობდა ცენტრალური სახელმწიფო მმართველობის ერთ-ერთ უწყებას (სამ-ხედრო-საპოლიციო, საფინანსო, სამეურნეო და სხვ.). ასეთი ვაზირები იყო: მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი, ათაბაგი, ამირსპასალარი, მანდატურთუხუცესი, მეჭურჭლეთუხუცესი და მსახურთუხუცესი. მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი იყო ვაზირთა უპირველესი, პირველი პირი მეფის შემდეგ;

Vəzir ərəbcə vəzirum Vahid Gürcüstanda nazirin köməkçisi; mərkəzi dövlət idarəetməsinin qurumlarından birinə rəhbərlik edirdi (hərbi-polis, maliyyə, təsərrüfat və s.). Belə vəzirlər idilər: mtsiqnobartuxutsesi, çğondi-deli, atabəy, amirspasalar, mandaturtuxutsesi, meçurçletuxutsesi və msaxurtuxutsesi. Mtsiqnobartuxutsesi-çxondide-li vəzirlərin birincisi idi, çardan sonra birinci şəxs idi; XVI əsrdən vəzir termini iki növdə istifadə olunurdu, idarəetmənin mərkəzi aparatının bütün məmurları vəzir adlandırılırdı, bununla belə, Gürcüstanın çar-knyazlığında çarın və ya knyazın sarayında birinci vəzir vəzifəsi təyin edildi ki, bu da

XVI ს-დან ტერმინი ვეზირი ორგვარი მნიშვნელობით იხმარება, ვეზირი ეწოდება მმართველობის ცენტრალური აპარატის ყველა მოხელეს, ამასთან, საქართველოს სამეფო-სამთავროებში მეფისა თუ მთავრის კარზე დანესდა თანამდებობა პირველი ვაზირისა, რომელიც მეფის პირველი მოხელე იყო. ქართლ-კახეთის გაერთიანების შემდეგ ვეზირის სახელომ თანდათანობით დაკარგა მნიშვნელობა და იგი მოისპო.

ვერმახტი - ფაშისტური ვერ-მანიის შეიარაღებული ძალები.

ვექილი - რწმუნებული, მეურვე, მზრუნველი; ფეოდალურ საქართველოში XVII-XVIII სს ტერმინი ხშირად იხმარებოდა მოხელის აღსანიშნავად, სამეფო

çarın birinci məmuru idi. Kartli-Kaxeti birləşdikdən sonra vəzir adı tədricən öz əhəmiyyətini itirməyə başladı və aradan çıxarıldı.

Vermaxt faşist Almaniyasının silahlı qüvvələri.

Vəkil müvəkkil, qəyyum, himayədar; feodal Gürcüs-tanında XVII-XVIII əsrlərdə termin bir çox hallarda məmurun qeyd edilməsi üçün istifadə olunurdu, çar sarayının məmurlarının ümumi adı

კარის მოხელეების საერთო სახელწოდება იყო *ვექილ-ვეზირები*.

ვიურმული ეპოქა, - ვიურმი, ვიურმული გამყინვარება ალპების უკანასკნ. პლეისტოცენური მყინვარული ეპოქის სახელწოდება. გამოყოფენ ვიურმის 3 ფაზას, რომელთაგან შუასახასიათებს გამყინვარების ფართობის მნიშვნელოვნად შემცირება და ამის გამო მას ზოგჯერ *ინტერგლაციალადაც* მიიჩნევენ.

ზავი შეთანხმება მეომარ მხარეთა შორის საომარი მოქმედების შეწყვეტისა და მშვიდობიანობის დამყარების შესახებ

ზარათხანა სახლი, სადაც ზარათები ფულს ახურდავებდნენ, სესხად აძლევდნენ; სახლი (დანესებულება), სადაც ფულს

იდი: *vəkil – vəzirlər*.

Vyurm dövrü vyurm, vyurm buzlağı Alpların sonuncu pleystosen dövrünün adı. Vyurmun 3 mərhələsini ayırırlar, bunlardan ortasını buzlaq sahəsinin çox azalması xarakterizə edir və buna görə də bəzən onu *interqlasial* da adlandırırlar.

Barışq müharibə aparan tərəflər arasında hərbi əməllərin dayandırılması və sülhün bərqərar olunması haqqında razılıq

Zərboxana zərbləri pula xırdalayan, borc verən ev; pul kəsilən ev (müəssisə)

ჭრიდნენ.

თავადი - ფეოდალური კლასის ზედაფენის წარმომადგენელი XV-XVIII საუკუნეების საქართველოში; აზნაურთაგან განსხვავებული ცალკე წოდება.

თვითმპყრობელობა - მმართველობის ფორმა, როდესაც ერთი პირია შეუზღუდავი, უმაღლესი ძალაუფლების მატარებელი.

თოფი - ხელში დასაჭერი გრძელლულიანი ცეცხლსასროლი იარაღი.

თოფ-იარაღი - თოფი და სხვადასხვა სასროლი ან ცივი იარაღი.

თოფისწამალი - ფეთქებადი ნივთიერება ვაზნებისა და ჭურვების დასამზადებლად, - დენთი.

იარაღი - ბრძოლისა და თავდაცვის საშუალება (თოფი, ზარბაზანი, ხმალი,

Tavadi feodal sinfin yuxarı təbəqəsinin nümayəndəsi XV-XVIII əsr Gürcüstanında; aznaurlardan fərqli ayrı rütbə.

Mütləqiyyət idarəetmə formasıdır ki, bu zaman bir şəxs məhdudiyyətsizdir, ali hökmranlığın daşıyıcısıdır.

Tüfəng əldə tutulan uzunlüləli odlu silah.

Tüfəng-silah tüfəng və müxtəlif odlu və soyuq silah.

Tüfəngin dərmanı partlayıcı maddə patronların və mərmilərin hazırlanmasında istifadə olunur – barıt.

Silah mübarizə və müdafiə vasitəsi (tüfəng, qılınc, xəncər və s.

ხანჯალი და სხვ.), საბრ-) – mübarizə vasitəsi.
ძოლო საჭურველი.

იმამი მაჰმადიანთა სუ-
ლიერი წინამძღოლი, მოძ-
ღვარი. იმამი შეიძლება
აგრეთვე იყოს მაჰმადია-
ნური სახელმწიფოს მეთა-
ურიც, რომლის ხელშიც
მოქცეულია საერო და
სასულიერო ხელისუფ-
ლება.

იმპერატორი მონარქის
ტიტული. თავდაპირველად
იმპერატორის საპატიო ტი-
ტული რომაელ მხედარ-
თმთავრებს ენიჭებოდათ.
ავგუსტუსის დროიდან
იმპერატორად იწოდებოდა
რომის სახელმწიფოს
მემკვიდრეობითი მეთაური,
შემდეგში იმპერატორის
ტიტული ზოგიერთი სხვა
სახელმწიფოს მონარქებმაც
მიიღეს.

İmam müsəlmanların dini
rəhbəri, başçısı. İmam eləcə də
müsəlman dövlətinin başçısı da ola
bilir ki, əlində həm ümumi və eləcə
də dini hakimiyyət vardır.

İmperator monarx tituludur.
Əvvəllər imperator şərəf titulu
romalı sərkərdələrə verilirdi.
Avqustusun dövründən imperot
Roma dövlətinin irsi başçısı
adlandırılırdı, sonralar imperator
titulunu bəzi başqa ölkələrin
monarxları da qəbul etdilər.

ისტორია - 1. კაცობრიობის მიერ განვლილი გზა, ადამიანთა საზოგადოების წარსული ცხოვრება; ამა თუ იმ ქვეყნის (მხარის, ხალხის და სხვ.) წარსული ცხოვრება. 2. მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ადამიანთა საზოგადოების განვითარებას

ისტორიზმი - მეთოდოლოგიური პრინციპი, რომლის მიხედვითაც მოვლენათა შესწავლა წარმოებს მათი ჩასახვებანი განვითარების გათვალისწინებით, მათ წარმოშობა კონკრეტულ ისტორიულ პირობებთან კავშირში.

ისტორიკოს-არქეოლოგი - მეცნიერი, რომელიც ისტორიასა და არქეოლოგიაში მუშაობს, - ისტორიკოსი და არქეოლოგი

ისტორიკოსი - 1. ისტორიის სპეციალისტი,

Tarix 1. Başəriyyət tərəfindən keçilən yol, insanların cəmiyyətinin keçmiş həyatı; bu və ya digər ölkənin (bölğənin, xalqın və s.) keçmiş həyatı. 2. İnsanların cəmiyyətdə inkişafını öyrənən elm

Tarixçilik metodoloji prinsip, bunun əsasında hadisələrin öyrənilməsi onların yaranması- inkişafının nəzərə alınması ilə baş verir, onları yaradan konkret tarixi şərtlərlə əlaqədə.

Tarixçi-arxeoloq tarix və arxeologiyada işləyən alim – tarixçi və arxeoloq

Tarixçi 1. Tarix mütəxəssisi, - ölkələrin, xalqların tarixinin

– ქვეყნების, ხალხების ისტორიის მკვლევარი-მეცნიერი.

ისტორიკოსობა - ისტორიკო-სად ყოფნა.

ისტორიოგრაფი ისტორიო-გრაფიის სპეციალისტი. || ძვ. იგივეა, რაც ისტორიკოსი.

ისტორიოგრაფია - მეცნიერება, რომელიც იკვლევს ისტორიული ცოდნის განვითარებას, შეისწავლის საისტორიო ლიტერატურასა და წყაროებს.

ისტორიულ-ეთნოგრაფიული - ისტორიული და ეთნოგრაფი-ული.

ისტორიულ-ეკონომიკური ისტორიული და ეკონომიკური.

ისტორიული - რასაც ისტორია აქვს; რასაც განვითარება განუცდია, რაც განვითარების შედეგად არის გაჩენილი.

tədqiqatçısı- alim.

Tarixşünaslıq tarix və məişət

- **İstorioqrafiya** istorioqrafiya üzrə mütəxəssis. Tarixşünaslıq eynidir.

İstorioqrafiya elmdir ki, tarixi biliyin inkişafını, tarixi ədəbiyyatın və mənbələrini araşdırır.

Tarixi-etnoqrafik tarixi və etnoqrafik.

Tarixi-iqtisadi tarixi və iqtisadi.

Tarixi 1. Tarixin olduğu; inkişafa məruz qalan, bu da inkişaf nəticəsində əmələ gəlmişdir.

ისტორიულ-ფილოსოფიური - ისტორიული და ფილოსოფიური.

ისტორიულ-შედარებითი ისეთი (მეთოდი, ანალიზი, დაკვირ-ვება...), რაც ხასიათდება მოვლენების შედარებითი შესწავლით განვითარების ისტორიის დადგენის მიზნით.

კავალერგარდი - გვარდიის კავალერიის ოფიცერი (ან სალდათი).

კავალერი - რომელიმე ორდენის მქონე პირი, ორდენოსანი.

კავალერია - ცხენოსანი ჯარი.

კავალერისტი - კავალერიაში მოსამსახურე სამხედრო პირი

კონსპირაცია - საქმიანობის გასაიდუმლოება, შენიღბვა.

კონტრიბუცია - ომში გამარჯვებული

Tarixi-fəlsəfi tarixi və fəlsəfi.

Tarixi-müqayisəvi (metod, analiz, müşahidə...), bu da hadisələrin müqayisəvi öyrənməklə inkişaf tarixinin təyin edilməsi məqsədilə xarakterizə edilir.

Kavalerqard qvardiyanın kavaler zabiti (və ya əsgər)

Kavaler hər hansı bir ordenə malik şəxs; ordençi.

Kavaleriya süvari ordusu.

Kavalerist kavaleriyada xidmət edən hərbi şəxs

Konspirasiya fəaliyyətin məxfiliyi, maskalanması.

Kontribusiya müharibədə qalib gələn dövlətin tərəfindən məğlub

სახელმწიფოს მიერ დამარ-
ცხებული სათავის გადა-
სახდელად დაკისრებული
თანხა

კონვლიქტი - სერიო-
ზული უთანხმოება, განხეთ-
ქილება; საწინააღმდეგო
ინტერესების, შეხედულება-
თა, მისწრაფებათა შეჯახება

კონფრონტაცია - პოლი-
ტიკური სისტემების, იდეურ-
პოლიტიკური პრინციპების)
შეჯახება, პირისპირ დგომა,
წინააღმდეგობის განწევა

კურაპალატი - საპატიო
ტიტული. კურაპალატობას
თავდაპირველად ანიჭებ-
დნენ იმპერატორის ოჯახის
წევრებს, ხშირად - ტახტის
მემკვიდრეებს. VIII საუკუ-
ნეში საპატიო ტიტული
გახდა, რომელსაც უმაღ-
ლესი არისტოკრატიული
ფენის წარმომადგენლებს
ანიჭებდნენ. IX საუკუნიდან
უცხოელი ხელისუფლებიც

olunanlar için ödemiş için havalə
edilmiş məbləğ

Münaqişə ciddi narazılıq,
parçalanma; zidd maraqların,
nəzərlərin, canatmaların toqquşması

Konfrontasiya siyasi sistemlərin,
ideoloji-siyasi prinsiplərin
toqquşması, qarşı-qarşıya durma,
müqavimət göst-ərilməsi

Kurapat hörmət titulu.
Kurapatlığı ilk dəfə imperatorun
ailə üzvlərinə verilir, bir çox
hallarda – taxt varislərinə. VIII
əsrədə şəərəfli titul oldu, ali
aristokratik təbəqənin
nüməyəndələrinə verilir. IX
əsrədə xarici hakimlər də və
bizanslılar da kurapatlığı
müəyyən xidmət üçün qəbul
edirdilər; XI-XII əsrlədə yavaş-
yavaş əhəmiyyətini itirir. XIII-XIV
əsrlədə ikincidərəcəli titula

და ბიზანტიელებიც კურაპალატობას გარკვეული დამსახურებისათვის იღებდნენ; XI-XII საუკუნეებში თანდათან დაკარგა მნიშვნელობა. XIII-XIV საუკუნეებში მეორეხარისხოვან ტიტულად იქცა, XV საუკუნეში საერთოდ აღარ მოიხსენიებოდა.

ლავრა - ზოგიერთი მამათა მონასტრის სახელწოდება.

ლაშქარი - ომის დროს სამოქალაქო მოსახლეობისაგან (უმთავრესად მოხალისეებისგან) შექმნილი სამხედრო ფორმირება. ლაშქარი, როგორც უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლაში ხალხთა მასების ჩაბმის ფორმა, ცნობილია უძველესი დროიდან. ლაშქარს უწოდებენ აგრეთვე შუა საუკუნეების მილიციის ტიპის სამხედრო

წევრები, XV აზრდა უმუმიyyətლ, istifadə olunmurdu.

Lavra bəzi ataların monastrının adı.

Yürüş müharibə zamanı mülki əhalidən (əsasən də könüllülərdən) ibarət hərbi təşkilatçılıq. Xarici işğalçılara qarşı mübarizədə xalq kütlələrinin cəlb olunma formalı yürüş qədim zamanlardan məlumdur. Yürüşü orta əsrlərin milis təşkilatları adlanırlar (cəngavərlər, aznaurlar və şəhər yürüşü).

ფორმირებებს (რაინდთა, აზნაურთა და საქალაქო ლაშქარი).

ლევატი - რომის პაპის დიპლომატიური წარმომადგენელი.

ლიტურგია - მოძღვრება მღვდელმსახურების შესახებ.

მანდატურთუხუცესი - მანდატურების უფროსი, ერთგვარი საპოლიციო უწყების ხელმძღვანელი. მისი ფუნქცია იყო ხელმწიფის კარზე წესრიგის დაცვა.

მანიფესტანტი - მანიფესტაციის მონაწილე

მანიფესტაცია - საჯარო, მასობრივი გამოსვლა რაიმე პოლიტიკური ხასიათის მოვლენის მიმართ თანაგრძნობის, სოლიდარობის ან პროტესტის ნიშნად დემონსტრაცია.

მანიფესტი - უმაღლესი

Legat Roma papanın diplomatik nümayəndəsi.

Liturgika dini xidmət haqqında elm.

Mandaturuxutsesi mandaturların rəisi, bir növ polis qurumlarının rəhbəri. Onun funksiyası çar sarayında qayda-qanuna əməl etməkdir.

Manifestant manifestasiya iştirakçısı

Manifestasiya ictimai, kütləvi çıxış hər hansı bir siyasi xarakterli hadisəyə qarşı şəfqət, həmrəylik və ya etiraz əlaməti, - nümayiş.

Manifest ali hakimiyyətin xüsusi

ხელისუფლების წერილობითი მიმართვა მოსახლეობისადმი განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე მოვლენის გამო.

მაუინოს ხაზი - გერმანიის აგრესიის მოგერიების მიზნით ფრანგული თავდაცვითი ნაგებობების კომპლექსი გერმანიის საზღვარზე.

მებრძოლი - ვინც (ან რაც) იბრძვის, მეომარი.

მეზოლითი - შუა ქვის ხანა, პალეოლითიდან ნეოლითზე გარდამავალი ეპოქა. მეზოლითის დასაწყისი ემთხვევა გამყინვარების უკანასკნელი სტადიის დასასრულს. დამახასიათებელია თანამედროვე ჰავა, მცენარეულობა და ცხოველთა სამყარო. ევროპაში მეზოლითი იყო 10-7 ათასი წლის წინ, ჩრდილოეთ რაიონებში კი გრძელდებოდა 6-5 ათასი წლის წინათაც,

əhəmiyyətə malik hadisəyə görə əhaliyə yazılı müraciəti

Majino xətti Almaniyanın təcavüzünə qarşılıq göstərmək məqsədilə fransız müdafiə tikililərinin kompleksi Almaniyanın sərhədində.

Döyüşçü döyüşən şəxs.

Mezolit orta daş dövrü, paleolitdən neolitə keçid dövrü. Mezolitə əvvəlki buz dövrünün sonuncu mərhələsinin sonuna təsadüf edilir. Müasir iqlim, bitki örtüyü və heyvanlar aləmi xarakterikdir. Avropada mezolit 10-7 min il öncə olmuşdu, şimal rayonlarında isə 6-5 min il əvvəl də davam edirdi, Yaxın Şərqdə 12-9 min il öncə.

ახლო აღმოსავლეთში - 12-9 ათასი წლის წინ.

მეთაური - წინამძღოლი, ხელ-მძღვანელი, უფროსი; თავ-კაცი.

მეთუნე - თიხის ჭურჭლის მკეთებელი, _ მექოთნე.

მეთუნეობა - 1. მეთუნის საქ-მიანობა, მეთუნის ხელობა; 2. გამომწვარი თიხისგან საგნების დამზადება. თბილისში ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მტკიცდება, რომ ნეოლითის ხანიდან დაწყებული, ძველი სამოსახლობის კულტურულ ფენებში და სამაროვნებში ჭარბობს კერამიკული ნაწარმი, როგორც ყველა ისტორიულ დროში მოხმარების უმთავრესი ნაწარმი.

მეომარი - ვინც ან რაც ომობს, _ მებრძოლი.

მეფე - მონარქიული სახელმწიფოს მეთაურის

Başçı rəhbər, böyük

Gilçi gil qabı hazırlayan.

Gilçilik 1. Gilçinin fəaliyyəti, gilçinin sənəti; yandırılmış gildən əşyaların hazırlanması. Tbilisidə arxeoloji qazıntılar nəticəsində məlum olur ki, neolit dövründən başlanmış qədim əhalinin mədəni həyat qatlarında keramik parçalar çoxluq təşkil edir, bütün tarixi məqamlarda istifadənin ən başlıca məmulatı kimi.

Döyüşçü döyüşən, mübarizə aparan şəxs.

Çar monarxiya dövlətinin başçısının gürcü adı. Çar

ქართული ნოდებულება. მეფის ხელისუფლება წარმოიშვა ტომის ბელადის ძალაუფლებიდან გვაროვნული წესწყობილების დაშლის, კლასობრივი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს წარმოქმნის პერიოდში.

მეტურჭლეუთხუცესი - სახელმწიფო ხაზინის, ქონების, საჭურჭლის მთავარი გამგე.

მთავარსარდალი - მთავარი სარდალი, მხედართმთავარი

მინა - ურარტული წონის ერთეული, უდრის დაახლოებით 506 გრამს.

მინდელური ეპოქა, მინდელი - მინდელური გამყინვარება მეოთხეული სისტემის (პერიოდის) ერთ-ერთი გამყინვარება. მინდელური ეპოქა დაიწყო დაახლ. 600 ათასი წლის

hakimiyəti tayfa başçısının hakimiyətindən sülalə quruluşunun parçalanmasının, sinfi cəmiyyətin və dövlətin yaranması dövründə.

Meçurçletauxutsesi - dövlət xəzinəsinin, var-dövlətin əsas sədri.

Baş sərkərdə ən böyük sərkərdə, komandan

Mina Urartu çəki vahidi, təxminən 506 qrama bərabərdir.

Mindel dövrü Mindel, Mindel buzlağının dördüncü sisteminin (dövrünün) buzlaqlarından biri. Mindel dövrü təxminən 600 min il öncə başladı və təxminən 250 min il öncə başa çatdı.

წინ და დამთავრდა დაახლ.

250 ათასი წლის წინათ.

მონეტა - ლითონის ფული.

მოსინიკი - ქართველური ტომი.

მსახურთუხუცესი - განკარგავდა სამეფო სალაროსა და მეურნეობას

მყინვარული ეპოქა დედამიწის ისტორიის დროის მონაკვეთი, როდესაც ჰავის საერთო შეფარდებითი აცივების ფონზე ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ ძალზე ცივი, მყინვარული და შედარებით თბილი, გამყინვარებათშორისი დროის მონაკვეთები.

მშვილდი - ძველებური იარაღი_რკალისებურად მოღუნული ხე (რქა ან რკინა), რომლის ბოლოებზე იჭიმება ლარი.

მშვილდ-ისარი - მშვილდი და ისარი

მშვილდოსანი

Mosiniki gürcü tayfası.

Msaxurtuxutsesi çar kassasını və təsərrüfatını idarə edirdi

Buzlaq dövrü Yerin tarixinin vaxt parçası, bu zaman iqlimin ümumi nisbi soyumanın fonunda bir-birini əvəz edirdilər, buz və nisbətən isti, buzlaqlararası zaman parçaları.

Yay qədim silah – qövsi əyri ox (buynuz və ya dəmir), ucları bərkidilir.

Yay-ox yay və ox

Yayatan yayın (yay-oxun)

მშვილდის (მშვილდ-ისრის) ხმარებაში განათული; მშვილდით (მშვილდ-ისრით) შეიარაღებული.

ნადავლი - ომში ნაშოვნ ქონება, იარაღი და სხვ., - დავლა, ალაფი.

ნეგროიდული რასა - პიგმეებთან ერთად აფრიკის ძირძველი მოსახლეების რასა.

ნეოლითის ხანა - ახალი ქვის ხანა, ქვის ხანის ბოლო საფეხური, რომელიც შეცვალა ენეოლითმა. ტერმინი „ნეოლითი“ მეცნიერებაში 1865 წელს შემოიტანა ჯ. ლაბოკმა იმ პერიოდის აღსანიშნავად, როდესაც ადამიანი თავის საკვებს მარცვლეულის კულტივაციითა და ცხოველთა მოშინაურებით მოიპოვებდა, მაგრამ იარაღის დასამზადებლად (ხისა და ძვლის გარდა) ჯერ კიდევ

istifadəsində təlimatdan keçmiş; oxla (yay-oxla) silahlanmış.

Qənimət müharibədə ələ keçirilən əmlak, silah və s.

Neqroid irqi piqmeylərlə birlikdə Afrikanın əsas əhalisinin irqi.

Neolit dövrü Yeni daş dövrü, daş dövrünün son mərhələsidir ki, bunu da eneolit əvəz etmişdir. “Neolit” terminini elmə 1865-ci ildə C. Labok həmin müddəti qeyd etmək üçün daxil etmişdir ki, bu zaman insan öz yemini dənli mədəniyyətlə heyvanların əhlilləşdirilməsi ilə əldə etdi, amma silahın hazırlanması üçün (taxtadan və sümükdən başqa) hələ yalnız daşdan istifadə olunurdu. Neoliti müəyyənləşdirən əlamətləridir: (balıq ovu, yığılılıq) istehsalçılıq təsərrüfatına (torpağın əkib- becərilməsi, heyvandarlıq) keçid, gil qabların meydana gəlməsi, daş

<p>მხოლოდ ქვას იყენებდა. ნეოლითის განმსაზღვრელი ნიშნებია: მიმთვისებლური მეურნეობიდან (ნადირობა, თევზჭერა, შემგროვებლობა) მწარმოებლურ მეურნეობაზე (მინათმოქმედება, მეცხოველეობა) გადასვლა, თიხის ჭურჭლის გაჩენა, ქვის იარაღის გაპრიალება, გახვრეტა.</p>	<p>silahın deşilməsi.</p>	<p>hamarlaşdırılması,</p>
<p>ნუმიზმატი - ნუმიზმატიკის სპეციალისტი.</p>	<p>Numizmat mütəxəssisi.</p>	<p>numizmatikanın</p>
<p>ნუმიზმატიკა - მეცნიერება ძველი მონეტებისა და მედლების შესახებ.</p>	<p>Numizmatika qədim sikkə və medallar haqqında elm.</p>	<p>qədim sikkə və medallar haqqında elm.</p>
<p>ნუმიზმატიკური - ნუმიზმატიკასთან დაკავშირებული</p>	<p>Numizmatik əlaqədar</p>	<p>numizmatika ilə</p>
<p>ოკუპანტი - ოკუპაციის მომხდენი, ოკუპაციის მონაწილე.</p>	<p>Okkupant iştirakçısı.</p>	<p>işğal edən, işğalın</p>
<p>ოკუპაცია - რომელიმე სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების მიერ სხვა</p>	<p>Okkupasiya hər hansı bir dövlətin silahlı qüvvələri tərəfindən başqa ölkənin ərazisini müvəqqəti olaraq</p>	<p>hər hansı bir dövlətin silahlı qüvvələri tərəfindən başqa ölkənin ərazisini müvəqqəti olaraq</p>

ქვეყნის ტერიტორიის დროებით დაკავება. ოკუპაცია უნდა გავმიჯნოთ ანექსიისაგან, რომელიც ერთი სახელმწიფოს მიერ სხვა ქვეყნის სრულ ან ტერიტორიის ნაწილის ძალით მიერთებას გულისხმობს.

ომი სახელმწიფოებს შორის არსებული კონფრონტაციის გადაწყვეტა სამხედრო ძალადობის გზით. ომის წარმოებაში უმთავრეს როლს ასრულებენ სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალები და გასამხედროებული ფორმირებები, რომლის პარალელურად მეომარი მხარეები აწარმოებენ დიპლომატიურ, იდეოლოგიურ და ეკონომიკურ ბრძოლებს. ომის წამოწყების მიზეზი შეიძლება გახდეს გადაუჭრელი საკითხები ეკონომიკურ, იდეოლოგიურ, ტერიტორიულ,

tutmaq. Okkupasiyani aneksiyadan ayırmaq lazımdır ki, bir dövlət tərəfindən başqa ölkənin tam və ya ərazisinin bir hissəsinin zorla birləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Müharibə dövlətlər arasında mövcud konfrontasiyanın hərbi qüvvə ilə həlli. Müharibənin aparılmasında əsas rolü dövlətin silahlı qüvvələri və hərbi qurumlar, hansına paralel olaraq döyüşən tərəflər diplomatik, ideoloji və iqtisadi mübarizələri aparırlar. Müharibənin başlanması səbəbi iqtisadi, ideoloji, ərazi, dini və başqa sahələrdə məsələlərin həll olunmaması ola bilər. Öz miqyasları ilə müharibə lokal, regional və dünya səviyyəsində ola bilər. Beynəlxalq qanunlara əsasən, müharibənin xəbərdarlıq edilmədən başlanması cinayət hesab edilir. Silahlı münaqişələdən fərqli olaraq müharibə miqyasları çox böyükdür,

მდე).

პალეოლითი - ქვის ხანის ყველაზე ხანგრძლივი და ადრეული პერიოდი. ქვის ხანის დაყოფა პალეოლითად და ნეოლითად ეკუთვნის ინგლისელ არქეოლოგსა და ეთნოგრაფს ჯონ ლეხოკს (ტერმინი შემოღებულია 1865 წ.). ამ დროის კლიმატური პირობები, მცენარეული საფარი და ცხოველთა სამყარო მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა დღევანდელი სივრცისგან. პალეოლითის ადამიანის ძირითადი იარაღი იყო ქვის ცული. საჩეხი, წვეტანა, საფხეკი, საჭრისი, დანა და სხვა იარაღები. ამზადებდნენ ხისა და ძვლის იარაღსაც. მეურნეობა მიმოვისებლური იყო, მისდევდნენ შემგროვებლობას, ნადირობასა და თევ

Paleolit დაშ დövrünün ən uzunmüddətli və erkən dövrüdür. Daş dövrünün paleolitə və neolitə bölünməsi ingilis arxeoloqu və etnoqrafi Con Leboka aiddir (termin 1865-ci ildə təsis edilmişdir). Bu zaman iqlim şərtləri, bitki örtüyü və heyvanlar aləmi bu gündündən çox fərqlənirdi. Paleolit insanın əsas silahı daşdan hazırlanmış balta, dəmir və daş yonmaq üçün qələm, bıçaq və s. idi. Taxtadan və sümükdən də əmək vasitələri hazırlanırdı. Təsərrüfat mənimsənilirdi, yığıcılıqla, ovla və balıq tutmaqla məşğul olurdular. Orta paleolitdə (Mestiya dövrü, neandertal insan) dini təsəvvürlər yaranır.

ვმჭერას. შუა პალეოლითში (მუსტიეს ეპოქა, ნეანდერტალელი ადამიანი) ჩნდება რელიგიის წარმოდგენები

პატრიკოსი - ბიზანტიის საკარისკაცო ტიტული.

პერიოდული გამოცემები - ჟურნალ-გაზეთები.

პლაცდარმი - სივრცე, სადაც მზადდება საომარი ოპერაცია.

პლებისციტი - კენჭისყრით საერთო-სახალხო გამოკითხვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვან სახელმწიფოებრივ საკითხებზე ამომრჩეველთა ან მისი ნაწილის აზრის გასაგებად.

პრეროგატივა - სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოს ან თანამდებობის პირის განსაკუთრებული უფლება, უპირატესობა.

პრიმატი - უპირატესი მნიშვნელობა, უპირატესი მდგომარეობა,

Patrikos Bizansın saray titulu.

Dövri nəşrlər jurnal-qəzetlər.

Plasdarm hərbi əməliyyatın hazırlandığı məkan.

Plebissit səsvermə ilə ümumi-xalq sorğusu xüsusilə mühüm dövlət məsələləri üzrə seçicilərin və ya onun hissəsinin fikrini başa düşmək üçün.

Prerogativa dövlət hakimiyyətinin orqanının və ya vəzifəli şəxsin xüsusi hüququ, üstünlüyü.

Primat üstün əhəmiyyət, üstün vəziyyət, birincilik.

პირველობა.

რაინდი - ფეოდალიზმის დროს - სამხედრო-თავადაზნაურული წოდების პირი, მიძიმედ აღჭურვილი მხედარი

რასა გარკვეულ ტერიტორიაზე აღამიანთა ისტორიულად ჩამოყალიბებული ჯგუფი, რომელსაც აქვს საერთო წარმომავლობა, მსგავსი გარეგნული ნიშნები (კანის, თმის, თვალების ფერი; ცხვირის, სახისა და თავის ქალის ფორმა; სიმალლე; ასევე სისხლის ჯგუფი და სხვა); ძირითადი რასებია: თეთრი ანუ *ევროპეიდული*, შავი ანუ *ეკვატორულნეგროიდული*, ყვითელი ანუ *მონგოლოიდური*. გამოყოფენ ასევე ორ, ე.წ. წარმოებულ რასას: ამერიკულს (*ამერიკანოიდული*) და ავსტრალიურს (*ავსტრალიოიდური*).

Cəngavər feodalizm zamanı hərbi-zadəgan rütbəsinin şəxs, ağır təciz edilmiş süvari

İrq müəyyən ərazidə insanların tarixən formalaşdıqları qrup, hansının ümumi mənşəsi, oxşar xarici əlamətləri (dərinin, saçın, gözlərin rəngi; burun, üz və baş kəlləsinin forması; boyu; eləcə də qam qrupu və s.); əsas irqlərdir: ağ yəni avropoid, qara yəni ekvatorial-neqroid, sarı yəni monqoloid. Eləcə də iki b.a. əmələ gəlmiş irqi ayırırlar: Amerika (*amerikanoid*) və Avstraliya (*avstroloid*). Amerikanoid irqi monqolo-iddən əmələ gəlmişdir, amma bəzi alimlər onu ayrıca irq hesab edirlər. Avstroloid irqi isə neqroiddən əmələ gəlmişdir. Alimlərin bəziləri onları da ayrıca irq hesab edirlər.

ამერიკანოიდული რასა წარმოქმნილია მონგოლოიდურისგან, თუმცა ზოგიერთი მეცნიერი მას ცალკე რასად მიიჩნევს. ავსტრალიოიდური რასა კი წარმოქმნილია ნეგროიდულისაგან. ზოგიერთი მეცნიერი მათაც ცალკე რასად თვლის.

რევოლუცია - მკვეთრი ცვლილება, გარდატეხა.

რიგითი - ვინც მეთაურთა შემადგენლობას არ ეკუთვნის.

რისული ეპოქა - (რისული გამყინვარება, რისი) მეოთხეულ (ანთროპოგენურ) პერიოდში ალპების მაქსიმალური გამყინვარების ეპოქა. რისულ ეპოქაში მყინვარების წინსვლის ორი სტადიაა (რისი I და რისი II), რომელთაც ერთმანეთისაგან გამოყოფს არსებითად უფრო

İnqilab kəskin dəyişiklik, keçid.

Sırası sərkərdələrin tərkibinə daxil olmayan.

Ris dövrü (Ris buzlağı, Risi) dördüncü (antropogen) dövrdə Alpların maksimal buz dövrü. Ris dövründə buzlağın irəliləyişinin iki mərhələsi var (Risi I və Risi II) və bunlar da bir-birindən isti iqlim dövrünü ayırır.

თბილი ჰავის პერიოდი.

რკინის ხანა - საზოგადოების განვითარების ისტორიის ერთ-ერთი ეპოქა, როდესაც საბრძოლო და სამეურნეო იარაღის დასამზადებლად ძირითადად რკინა გამოიყენებოდა. 2 ათასი წლის წინ ტიტუს ლუკრეციუს კარუსმა კაცობრიობის განვითარების ისტორია 3 ეპოქად დაყო: *ქვის, ბრინჯაოს და რკინის* ხანებად. XIX საუკუნის შუა წლებში აღნიშნული მოსაზრების სისწორე არქეოლოგიურ მასალაზე დაყრდნობით მეცნიერულად პირველად დაასაბუთა დანიელმა არქეოლოგმა კ. თომსენმა. ამ ტერმინით არქეოლოგიაში აღინიშნება რკინის წარმოების ადრინდელი საფეხურები: ადრინდელი რკინის ხანა და რკინის

Dəmir dövrü cəmiyyətin inkişafı tarixinin dövrlərindən biri, bu zaman mübarizə və təsərrüfat silahının hazırlanması üçün əsasən dəmirdən istifadə olunur. 2 min il öncə Titus Lukretsius Karus bəşəriyyətin inkişafının tarixi 3 dövrə bölünmüşdür: *daş, bürünc və dəmir* dövrlərinə. XIX əsrin ortalarında qeyd edilən fikrin doğruluğunu arxeoloji materiallara əsaslanaraq elmi cəhətdən birinci dəfə daniyalı arxeoloq K. Tomsen isbat etmişdir. Bu terminlə arxeologiyada dəmirin hazırlanmasının erkən pillələri müşahidə olunurdu: erkən dəmir dövrü və dəmirin geniş mənimsənilməsi dövrü.

ფართოდ ათვისების ხანა.

რუკა - მიწის ზედაპირის შემცირებული პირობითი გამოსახულება სიბრტყეზე (ჩვეულებრივ, ქალაქზე); ზედ ნაჩვენებია სხვადასხვა ბუნებრივ ან საზოგადოებრივ მოვლენათა განლაგება.

სარდალი - ჯარების უფროსი, მხედართმთავარი.

სეპარატიზმი - სწრაფვა გამოყოფისაკენ, განცალკევებისაკენ.

სტრატეგოსი - სარდალი, მხედართმთავარი.

სტრატეგრაფია გეოლოგიის დარგი, რომელიც შეისწავლის გეოლოგიური წარმონაქმნების ჩამოყალიბების თანამიმდევრობას და მათ პირვანდელ სივრცით ურთიერთდამოკიდებულებას. სტრატეგრაფია ეწოდება აგრეთვე ამა თუ იმ ქვეყნის

Xəritə torpağın səthinin azaldılmış şərti təsviri müstəvi üzərində (adi kağızda); yuxarıda müxtəlif təbii və ya ictimai hadisələrin düzülüşü göstərilir.

Sərkərdə orduların böyüyü, baş komandan.

Separatizm ayırmaya canatma.

Strateqos sərkərdə, baş komandan.

Stratiqrafiya geologiyanın sahəsidir ki, geoloji törəmələrin formalaşmasının ardıcılığını və onların ilkin məkan qarşılıqlı münasibətini öyrənir. Stratiqrafiya eləcə də bu və ya digər ölkənin və ya regionun geoloji törəmələrinin düzülüşünün təsviri adlanır (məsələn, Alp stratiqrafiyası,

ან რეგიონის გეოლოგიური წარმონაქმნების განლაგების თანამიმდევრობის აღწერას (მაგალითად, ალპების სტრატეგრაფია, კავკასიის სტრატეგრაფია და ა.შ.).

სულთანი - მაჰმადიანური წოდება, რამდენიმე ისტორიული მნიშვნელობით. თავდაპირველად ეს სიტყვა არაბულში აბსტრაქტული ზედსართავი იყო და ნიშნავდა „ძალას“, „ავტორიტეტს“ ან „მმართველობას“. მოგვიანებით ის ზოგიერთი მაჰმადიანი მმართველის წოდება გახდა, რომელსაც აბსოლუტური ძალაუფლება ეპყრა ხელთ.

ტანკი - ჯავშნიანი თვითმავალი მუხლუხა მანქანა, შეიარაღებული ქვემეხებითა და ტყვიამფრქვევებით

ტანკისტი - სატანკო

Böyük Qafqaz stratigrafiyası və s.)

Sultan müsəlmanlarda rütbə, bir neçə tarixi əhəmiyyəti ilə. İlk dəfə bu söz ərəb dilində mütləq sifət idi və “qüvvə”, “nüfuz”, “idarəetmə” sözünü bildirirdi. Sonralar o, bəzi müsəlman idarəetmə rütbəsinə çevrildi və mütləq hakimiyyəti əlində cəmləşdirdi.

Tank zirehli özügedən tırtıllı maşındır, silahlı toplar və qumbaralarla.

Tankist tank hissəsinin hərbi

ნაწილის სამხედრო მოსამსახურე.

ტახტის მემკვიდრე - მეფის შვილი (უპირატესად ვაჟი-შვილი) ან უახლოესი ნათესავი, რომელსაც შთამომავლობით გადაეცემა სამეფო ტახტი.

ტოტალიტარიზმი - ანტი-დემოკრატიული პოლიტიკური წყობა, რეჟიმი, რომლის დროსაც სახელმწიფო სრულად არის გაბატონებული საზოგადოებასა და პიროვნებაზე.

უმაღლესი მთავარსარდალი - სახელმწიფოს ყველა სახის შეიარაღებული ძალების უმაღლესი სარდალი ომის დროს

ფაშა - უმაღლესი სამოქალაქო და სამხედრო მოხელეების ტიტული ოსმალთა იმპერიაში. XIX საუკუნის რეფორმებისა და რეგულარული ჯარის შექმნის

xidməti.

Taxtın varisi çarın övladı (əsasən oğlu) və ya yaxın qohumu ki, irsən ona taxt-tac ötürülür.

Totalitarizm antidemokratik siyasi quruluş, rejimdir ki, bu zaman dövlət tam cəmiyyət və şəxsiyyət üzrə hakim kəsilir.

Ali baş komandan dövlətin bütün növdə silahlı qüvvələrinin ali sərkərdəsi müharibə zamanı

Paşa ali mülki və hərbi məmurların titulu osmanlıların imperiyasında. XIX əsrin islahatlarının və müntəzəm ordunun yaradılmasından sonra paşa generalların və nazirlərin mötəbər tituluna çevrildi. Türkiyə

შემდეგ ფაშა გენერლებისა და მინისტრების საპატიო ტიტული გახდა. მას რესპუბლიკურ თურქეთში მხოლოდ გენერლებს ანიჭებდნენ; 1934 წლიდან გაუქმდა. ოსმალეთის იმპერიის დაშლის (1918 წ.) შემდეგ ეგვიპტეში შემორჩა 1952 წლის ივლისის რევოლუციამდე, ერაყში - 1958 წლის ივლისის რევოლუციამდე.

ფული - ლითონის ან ქალაქის ნიშანი, რომელიც წარმოადგენს ღირებულების საზომს ყიდვა-გაყიდვისას

ქვის ხანა - კაცობრიობის განვითარების უძველესი კულტურულ-ისტორიული პერიოდი, როდესაც შრომისა და საბრძოლო იარაღი იქმნებოდა უმთავრესად ქვისგან, თუმცა აგრეთვე გამოიყენებოდა ხე და ძვალის. ქვის ხანის

Respublikasında onu yalnız generallara verirlər; 1934-cü ildən ləğv edilmişdir. Osmanlı imperiyasının parçalanmasından (1918-ci il) sonra Misirsə qaldı, 1952-ci ilin iyul inqilabına qədər, İraqda – 1958-ci ilin iyul inqilabına qədər.

Pul dəmir və ya kağız əskinazdır ki, alış-satışda dəyərin ölçüsünü bildirir

Daş dövrü üç hissəyə bölünür: paleolit (qədim daş dövrü), mezolit (orta daş dövrü) və neolit (yeni daş dövrü). Öz növbəsində, paleolit bölünür: aşağı, orta və yuxarı paleolitə.

ბოლოსთვის, გავრცელება
ჰჰოვა თიხის ჭურჭლის
გამოყენებამ. **ქვის ხანა**
იყოფა სამ ნაწილად:
პალეოლითი (ძველი ქვის
ხანა), *მეზოლითი* (შუა ქვის
ხანა) და *ნეოლითი* (ახალი
ქვის ხანა). თავის მხრივ,
პალეოლითი იყო-
ფა: ქვედა, შუა და ზედა
პალეოლითად.

ყიზილბაშები - წითელ-
თავიანები. თურქმენული
მოდემის ტომი, რომლის
წევრები წითელ-ზოლებიან
თავსაბურავს ატარებ-დნენ.

ყუმბარა - საარტილერიო
ფეთქებადი ჭურვი მტრის
ცოცხალი ძალის ან
თავდაცვითი ნაგებობის
გასანადგურებლად.

შაჰი - მონარქის
აღმნიშვნელი სიტყვაა
სპარსულ ენაში. სპარსეთის
და სპარსეთის იმპერიის
მონარქების ტიტული. მისი

Qızılbaşlar qırmızıbaşlar. Türkmən
mənşəki qəbilədir ki, onun üzvləri
qırmızı zolaqlı başlıq gəzdirirdilər.

Qumbara artilleriya partlayıcı
vasitəsi, düşmənin canlı qüvvəsinin
və ya müdafiə tikililərinin məhv
edilməsi üçün.

Şah fars dilində monarxi bildirən
sözdür. İrənin və İrənin İmperiyasının
monarxlarının titulu. Onun
Avropada uyğun olanı (çar) İrənin
xanlıq dövründə və ya imperator
(İrənin imperiyasının / İrənin

ევროპული შესატყვისია „მეფე“ (სპარსეთის სამეფოს ხანაში) ან „იმპერატორი“ (სპარსეთის იმპერიის/ირანის იმპერიის ხანაში).

შტაბი - ჯარის მართვის ორგანო.

შუამდინარეთი - მესოპოტამია: რეგიონი ახლო აღმოსავლეთში, მოიცავს ტერიტორიას ტიგროსსა და ევფრატს შორის. თითქმის მთლიანად მოიცავდა დღევანდელი ერაყისა და სირიის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილს, ირანისა და თურქეთის მცირე ტერიტორიებს. ამ რეგიონის ტერიტორიაზე მრავალი უძველესი სახელმწიფო არსებობდა.

შუმერული ცივილიზაცია - უძველესი ცივილიზაცია მესოპოტამიაში ძვ. წ. VI-III ათასწლეულებში. დღე-

Imperiyasının dövründə).

Qərargah ordunun idarəetmə orqanı.

Mesopotamiya Yaxın Şərqdə region, Dəclə və Fərat çayları arasında yerləşir. Mesopotamiya demək olar ki, bütövlükdə müasir İraqın və Suriyanın şərq hissəsini əhatə edirdi, eləcə də İranın və Türkiyənin kiçik ərazilərini. Bu regionun ərazisində çoxlu qədim dövlətlər yaşayırdılar.

Şumer sivilizasiyası Mesopotamiyada qədim sivilizasiya e.ə. VI-III minilliklərdə. Müasir gün üçün şumer sivilizasiyası bizə məlum olan ən qədim mədəniyyətdir.

ისტვის შუმერული ცივილიზაცია ჩვენთვის ცნობილი უძველესი კულტურაა. სავარაუდოდ, სწორედ შუმერებმა მოიგონეს ირიგაცია, ბორბალი და დამწერლობა.

ცენზურა - სახელმწიფოს მე-თვალყურეობა ბეჭდვით სიტყვაზე ან საჯარო გამოსვლებზე.

ცივი ომი - ამ ტერმინით აღინიშნება მწვავე პოლიტიკური და იდეოლოგიური დაპირისპირება.

ცივილიზაცია - ერთ-ერთი ფართოდ გავრცელებული კულტურულ-ისტორიულ კატეგორიაა.

ხავერდოვანი რევოლუცია - პოლიტიკური რეჟიმების მშვიდობიანი, უსისხლო ცვლა ადამიანური მსხვერპლის გარეშე. ტერმინი დამკვიდრდა 1989 წლის პრადის ცნობილი მოვლე-

Ehtimal ki, məhz şumerlər irriqasiyanı, təkəri və yazını icad etmişlər.

Senzura dövlətin mətbuata və ictimai çıxışlara nəzarəti.

Soyuq müharibə bu terminlə kəskin siyasi və ideoloji qarşıdurma qeyd edilir.

Sivilizasiya ən geniş yayılmış mədəni-tarixi kateqoriyadır.

Məxmər inqilabı siyasi rejimlərin dinc, qansız dəyişilməsi insan tələfatı xaricində. Termin 1989-cu ildə Praqa məşhur hadisələrindən sonra bərqərar oldu.

ნების შემდეგ.

ხალიფა მუსლიმანური თემისა და მუსლიმანური თეოკრატიული სახელმწიფოს (სახალიფოს) სასულიერო და საერო ხელმძღვანელი, ხალიფები ითვლებოდნენ ალაჰის მოციქულის – მაჰმადის მოადგილეებად, ხოლო ომაიანებიდან დაწყებული – თვით ალაჰის მოადგილეებად დედამიწაზე.

ჯარი - იგივეა რაც **არმია**. ჯარი კრებითი სახელწოდება სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალებისა, რომელიც აერთიანებს სახმელეთო, საზღვაო და საჰაერო სამხედრო ძალებს (ჯარებს). ჯარის უმთავრეს დანიშნულებას წარმოადგენს შეიარაღებული ბრძოლის წარმოება სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე. ჯარი ემორ-

Xəlifə müsəlman cəmiyyəti və müsəlman teokratik dövlətin (xəlifəliyin) dini və ümumi rəhbəri, xəlifələr Allahın elçiləri hesab olunurdular – Məhəmmədin köməkçiləri, Omayanlardan başlamış Allahın Yerdə köməkçiləri.

Qoşun eynilə ordu. Qoşun dövlət silahlı qüvvələrinin toplam adıdır ki, quru, dəniz və hava hərbi qüvvələrini (qoşunlarını) özündə birləşdirir. Ordunun başlıca təyinatını silahlı mübarizənin dövlət maraqlarından irəli gələrək aparılmasıdır. Ordu ali baş komandana tabedir ki, bunu da əksər hallarda ölkənin baş komandanı təqdim edir. Ordunun idarəetməsinin ali orqanını baş ştab təqdim edir və bu da səlahiyyətlidir ki, əməliyyatın (mübarizənin)

ჩილება უმაღლეს მთავარ-სარდალს, რომელსაც უმრავლეს შემთხვევაში წარმოადგენს ქვეყნის მეთაური. ჯარის მმართველობის უმაღლეს ორგანოს წარმოადგენს გენერალური შტაბი, რომელიც უფლებამოსილია შეიმუშავოს ოპერაციის (ბრძოლის) გეგმა და უხელმძღვანელოს მის წარმოებას დაქვემდებარებული შტაბების საშუალებით.

ჯარისკაცი - რიგითი სამხედრო მოსამსახურე.

ჯვაროსანი - ჯვაროსნული ლაშქრობის მონაწილე

ჯვაროსნული ლაშქრობები - ევროპელთა სამხედრო ექსპედიციები შუა აღმოსავლეთში ქრისტეს საფლავის მაჰმადიანთაგან განთავისუფლების საბაბით (XI-XIII ს.ს.)

ჰიმნოგრაფია - სასულიერო პოეზია.

planını işleyib hazırlasın və ona rəhbərlik etsin

Əsgər sırası hərbi xidmətçi

Səlibçi Səlib yürüşünün iştirakçısı

Səlib yürüşləri avropalıların hərbi ekspedisiyaları Orta şərqdə İsa Məsihin qəbrinin müsəlmanlardan azad edilməsi səbəbi ilə (XI-XIII əsr.)

Himnoqrafiya dini poeziya.

ჰომოერექტუსი - გამართულად მოსიარულე ადამიანი (ჰომოჰაბილისის შემდგომი პოპულაცია).

ჰომოჰაბილისი - მარჯვე ადამიანი.

ჰოტენტოტები - ნამიბიის ცენტრალურ და სამხრეთ რაიონებში, აგრეთვე სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში მცხოვრები ხალხი. ბუმენების მსგავსად, ჰოტენტოტები სამხრეთ აფრიკის უძველესი მოსახლეობაა, რომლებიც ბანტუ ხალხებმა მატერიკის სამხრეთ-დასავლეთ უკაცრიელ რაიონებში განდევნეს, ხოლო XVII საუკუნიდან XX საუკუნის დასაწყისამდე ევროპელმა კოლონიზატორებმა გაანადგურეს. ამჟამად ჰოტენტოტების ნაწილი ცხოვრობს რეზერვაციებში. მისდევს მუსლიმანობას და მინათმოქმედებას. უმრავლესობა მუშაობს ევროპელთა ფერმებსა და ქარხნებში.

Homo erectus dik gəzən insan (homo habilisdən sonrakı populyasiya)

Homo habilis bacarıqlı insan

Hotentotlar Namibiyanın mərkəzi və cənub rayonlarında, eləcə də Cənubi Afrika Respublikasında yaşayan xalq. Buşmenlərə uyğun olaraq, hotentotlar Cənubi Afrikanın qədim əhalisidir ki, bunları da Bantu xalqları materikin cənub-qərbində boş rayonlara qovmuşlar, XVII əsrdən XX əsrin əvvəlinə qədər avropalı kolonizatorlar onları məhv etmişlər. Hal-hazırda hottentotların bir hissəsi rezervasiyalarda yaşayırlar. Mədarlıq və əkinçiliklə məşğul olurlar. Əksəriyyət avropalıların fermalarında və zavodlarında işləyirlər.